

Sooline võrdõiguslikkus ja ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis 2009.aastal

Liina Järviste¹

Sooline võrdõiguslikkus tähendab naiste ja meeste võrdseid õigusi, võimalusi, kohustusi ning vastutust. Seadustega tagatud võrdõiguslikkusest hoolimata on Eesti ühiskonnas sooline ebavõrdsus üsnagi levinud. Sellest annavad tunnistust nii sooline palgalõhe, naiste suurem vaesus kui ka meeste lühem eluiga. Sooline ebavõrdsus ei ole üksnes naiste probleem, vaid puudutab ka mehi. Kujunenud ebavõrdsuse taga on paljuski ühiskondlikud hoiakud, mida soovitakse mõjutada poliitikatega.

Käesoleva poliitikaanalüüsi eesmärk on anda ülevaade olulisematest hoiakutest ja kogemustest seoses naiste ja meeste võrdõiguslikkuse ning ebavõrdsusega. Peamise allikana kasutatakse seejuures küsitlusuuringu „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009”² (SVM) tulemusi. Toimetises hõlmatud teemade valikul on lähtutud arusaamast, et sooline ebavõrdsus avaldub naiste ja meeste erinevas ligipääsus mitmesugustele ressurssidele, näiteks poliitilisele võimule, tööle, rahale (töötasu) ja haridusele, aga ka ajale.

Põhijäreldustena saab välja tuua, et teadlikkus soolisest ebavõrdsusest ja võrdõiguslikkuse vajalikkusest ei ole suur, kuid on võrreldes 2005. aastaga mõnevõrra kasvanud. Naised tajuvad soolist ebavõrdsust rohkem ning on sellega ühtlasi sagedamini kokku puutunud. Samuti pooldavad naised enam võrdõiguslikkust. Hoiakutes ilmnevad märkimisväärsed erinevused eesti ja mitte-eesti rahvustest inimeste vahel, kusjuures mitte-eesti rahvustest inimesed on pigem traditsioonilisemate hoiakutega ning neil on naiste ja meeste rollidele stereotüüpsemad vaated. Kõige enam toetavad võrdõiguslikkust eesti rahvusest naised.

Sissejuhatus

Sooline võrdõiguslikkus tähendab naiste ja meeste võrdseid õigusi, võimalusi, kohustusi ning vastutust. Hoolimata *de jure* võrdõiguslikkusest on naiste ja meeste õigused, kohustused, võimalused ja vastutus Eesti tegelikkuses erinevad. See avaldub sageli nais-

te viletsamas positsioonis tööturul ning kehvas sotsiaal-majanduslikus olukorras. Näiteks on Eestis Euroopa Liidu kõige suurem sooline palgalõhe. Naiste ja meeste keskmise brutotunnipalga erinevus on 30%, teisisõnu on naiste keskmine tunnitasu peaaegu

¹ Poliitikaanalüüsi valmimisel olid mulle abiks paljud kolleegid Sotsiaalministeeriumist, eriline tänu Piia Tammpuule ja Käthlin Sanderile. Samuti soovin tänada töö retsensenti Kairi Kasearu Tartu Ülikoolist põhjaliku tagasiside ja heade nõuannete eest.

² Käesoleva toimetise koostamisel on tuginetud SVM 2009 uuringuraportile Vainu, V., Järviste, L. ja Biin, H. (2010), „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. Uuringuraport”, Sotsiaalministeeriumi toimetised, 1. Samuti on siinse teksti alusena kasutatud Järviste, L. artiklit „Kas Eestis on levinud võrdõiguslikkust toetavad hoiakud?” teoses „Teel tasakaalustatud ühiskonda II” (2010, ilmumas).

Sooline võrdõiguslikkus puudutab nii naiste kui ka meeste võrdväärseid võimalusi, vastutust, kohustusi ja õigusi ühiskonnas.

kolmandiku võrra väiksem kui meestel, kui arvestada kõiki töötajaid eri majandusharudes. See lõhe ei ole aga naiste ja meeste palga erinevus samaväärsel ametikohal samas organisatsioonis. Naiste keskmiselt madalam palk mõjutab omakorda paljude hüvitiste ja tulevase pensioni suurust. Samuti ohustab vaesusrisk naisi sagedamini kui mehi. Tuleb märkida, et naiste keskmisest madalamad sissetulekud on ohtlikud ühiskonna jätkusuutlikkusele: märkimisväärne osa naisi kasvatab lapsi üksi ning naiste vaesus on tihedalt seotud laste vaesusega. Lapsed on aga tulevased ühiskonna liikmed ja töötajad ning kui nende võimalused kasvamise ajal on napid, mõjutab see otseselt tulevast ühiskonda.

Võrdõiguslikkuse puudumine ja sooline ebavõrdsus mõjutab ka mehi, kelle õigused, kohustused, vastutus ja võimalused on mitmes eluvaldkonnas piiratud. Sarnaselt naistega ei ole ka meestel alati võimalik valida endale meelepärast tööd või töötamise viisi. Meeste tööpäevad on pikemad ning nad tunnevad sageli suuremat tööraha seotud stressi kui naised. Meestel on vähem võimalusi tegeleda perekonna ja lastega, mistõttu kannatavad meeste suhted lähedastega. Kõik eelnev mõjutab omakorda meeste tervise- ja elukvaliteedinäitajaid, mis on halvemad kui naistel. Näiteks on meeste keskmine oodatav eluiga Eestis peaaegu 11 aastat lühem kui naistel. Seega ei ole sooline võrdõiguslikkus n-ö naiste asi, vaid puudutab ka mehi ning on vajalik kogu ühiskonna jaoks.

Eesti on demokraatlik riik ning meile on oluline inimõiguste austamine. Nagu öeldud, on võrdõiguslikkuse edendamise tõhus viis tagada inimeste formaalselt võrdsed õigused ehk naiste ja meeste võrdväärne seaduse ees. Seda on Eestis üldjuhul ka tehtud. Eesti tähtsaimad riiklikud dokumendid soolise võrdõiguslikkuse tagamisel on põhiseadus, soolise võrdõiguslikkuse seadus ja võrdse kohtlemise seadus. Peale riigisiseste kohustuste oleme võtnud endale Euroopa Liidu ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide liikmena ülesande edendada oma riiklike poliitikatega naiste ja meeste võrdõiguslikkust.

Naiste ja meeste ebavõrdsuse kaotamine ning soolise võrdõiguslikkuse saavutamine ei sõltu ainult seadustest, vaid seda mõjutavad märkimisväärselt ka inimeste hoiakud. Riigi ülesanne on peale *de jure* õiguste tagamise püüelda ka *de facto* ehk tegeliku võrdõiguslikkuse saavutamise poole. Seega peab poliitikate sihiks olema ühiskondliku kultuuri ja sellega seotud inimeste käitumise muutmine. Nendeks poliitikateks võib olla avalikkuse teavitamine ja teadlikkuse suurendamine erinevatel viisidel ning erimeetmete kehtestamine: teatud eluvaldkonnas ebasoodsas seisundis oleva soo toetamine (nt kvoodid poliitikas või ettevõtetes, isadele määratud osa vanemapuhkuses). Igasuguste ühiskondlikku kultuuri mõjutavate meetmete kujundamiseks ja rakendamiseks on vaja teada, millised väärtused ja hoiakud ühiskonnas kehtivad ning kui laialt on levinud soostereotüübid. Veel tuleb pidada poliitiliste otsuste tegemisel silmas, et riiklikku või kohalikku võimu ei kujundata ega rakendata sootute inimeste suhtes ning et poliitikad mõjutavad naisi ja mehi sageli erinevalt. Näiteks mõjutavad muutused ühistranspordi korralduses enam naisi kui mehi, sest ühistranspordi kasutajate seas on naised ülekaalus ning meeste seas on jälle enam autoga sõitjaid. Tõsi, tegelikkuses on poliitikakujundamine siiski sageli soopime, hoolimata sellest, et üldjuhul on naistel ja meestel erinevad huvid, vajadused, ootused ja ühiskondlik positsioon ning poliitika otsused võivad mõjutada neid erinevalt.

Väärtuslik teabeallikas ühiskondlike hoiakute kohta naiste ja meeste võrdõiguslikkuse suhtes ning üks oluline sisend nii edaspidiste poliitikate kujundamisel kui ka olemasolevate hindamisel on soolise võrdõiguslikkuse monitooring. Uuringu eesmärk on koguda elanike arvamuste, hoiakute ja kogemuste väljaselgitamise kaudu teavet valitsevate ühiskondlike arvamuste kohta soolist võrdõiguslikkust ning ebavõrdsust puudutavatel teemadel.

Nii seekordne kui ka eelmised monitooringud lähtuvad kahest põhiideest. Esiteks, sugu on peamine alus, mille järgi ühiskonnaelu

Monitooringu eesmärk on selgitada välja soolist võrdõiguslikkust ning ebavõrdsust puudutavad hoiakud, arvamused ja kogemused.

on korraldatud. Naiseks ja meheks olemine on üks tähtsamaid inimese staatuse ja rolli mõjutajaid ühiskonnas. Peaaegu kõikides ühiskondades on inimeste eristamise aluseks see, kas nad on naised või mehed. Samas on peaaegu kõik ühiskonnad rajatud eeldusele, et naised ja mehed on erinevad ning samas pole nad võrdsed (Kimmel 2004). SVM-i teine teoreetiline alus on seisukoht, et sotsiaalne tegelikkus on konstrueeritud inimeste tegevuse käigus ning sõltub nende teadmistest ja hoiakutest (Berger ja Luckmann 1966). Järelikult on ka naiseks ja meheks olemine sotsiaalselt konstrueeritud kogum arusaamu, norme ja kogemusi selle kohta, mis on naiselik ja mis mehelik, mida tähendab naiseks ja meheks olemine.

Ehkki sugu on ühiskondliku korralduse alus, ei eeldata samas, et kõik naised ja kõik mehed Eestis on ühesugused. Rahvus, vanus, haridus, sissetulek, elukoht – kõik need ja veel paljud muud tegurid kujundavad inimeste arusaamu ja kogemusi naiseks ja meheks olemisest.

SVM 2009 korraldati Euroopa Sotsiaalfondi programmi „Soolise võrdõiguslikkuse edendamise 2008–2010” toel. Küsitlustöö tegi Turu-uuringute AS. Küsitluse üldkogumi moodustasid 15–74-a alalised Eesti elanikud, valimi suurus oli 1517 inimest ning küsitluse tulemused on üldistatavad Eesti rahvastikule.³ Eelmised SVM-id pärinevad 2003. ja 2005. aastast.⁴ Kõik kolm monitooringut on rahvastikuküsitlused, mille küsitlusmeetod on olnud sarnane, ent ankeet osaliselt erinev. Siiski on osa näitajate puhul võimalik ajaline võrdlus. Mõned SVM 2009 küsimused on võrreldavad ka Soome sarnase uuringuga „Tasa-arvobarometri 2008” („Soolise võrdõiguslikkuse baromeeter”).⁵ Seepärast tuuakse allpool Eesti olukorda selgitades võrdlevaid näiteid Soome elanike hoiakutega. Eesti kõrvutamine Soomega pakub huvi, sest Soome on ühelt poolt meile kultuuriliselt lähedane

ühiskond, ent teisalt peetakse seda üheks heaolu- ja võrdõigusliku riigi näiteks.

Käesoleva toimetise eesmärk on esitada laiemale lugejaskonnale SVM 2009 olulisemad tulemused, anda ülevaade soolise võrdõiguslikkuse ja ebavõrdsuse praegusest olukorrast ning anda soovitusi poliitika edasiseks kujundamiseks. Kõikide monitooringu näitajatega on võimalik tutvuda uuringuraportis.⁶

1. Võrdõiguslikkus, naiste ja meeste rollid

Lisaks sellele, et sooline võrdõiguslikkus on demokraatia ja sotsiaalse õigluse eeldus, on naiste ja meeste võrdõiguslikkus ühtlasi ühiskondlik hüve, mis toob nii üksikisikule kui ka kogu ühiskonnale sotsiaalset, poliitilist ja majanduslikku kasu. Soolise ebavõrdsusega seonduvad otseselt ja kaudselt paljud sotsiaalsed probleemid alates perevägivallast, naiste ja laste vaesusest kuni poiste koolist väljalangemise, meeste riskikäitumise ja madalama elueani. Ent nende ja paljude teiste sotsiaalsete probleemide ning soolise ebavõrdsuse seoseid ühiskonnas enamasti ei tajuta. Näiteks on vaid 6% eestimaalaste arvates sooline ebavõrdsus tõsine sotsiaalne probleem (Kaha 2009). Levinud on arusaam, et ajalooline ebavõrdsus on kaotatud: naised ja mehed on seaduse ees võrdsed ning neid on näha tegutsemas mitmesugustes ühiskonnaelulises valdkonnades, sh otsustajatena. Milliseks aga täpselt peetakse naiste ja meeste positsiooni Eesti ühiskonnas?

1.1. Meeste ja naiste positsioon ühiskonnas

SVM 2009 näitas, et eestimaalaste seas on

³ 2009. a monitooringu metodoloogia kohta vt täpsemalt uuringu raporti ptk 2.

⁴ 2005. a SVM-i tulemuste kokkuvõtet vt Sotsiaalministeeriumi toimetised, 1, 2006. Kõigi monitooringute raportite täispikad versioonid on kättesaadavad aadressil www.sm.ee.

⁵ Soome raporti põhitulemuste kohta on ilmunud ka inglisekeelne väljaanne: Nieminen, T. (2009). “Gender Equality Barometer 2008.” Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health.

⁶ Vainu, V., Järviste, L. ja Biin, H. (2010). “Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. Uuringuraport.” Sotsiaalministeeriumi toimetised, 1.

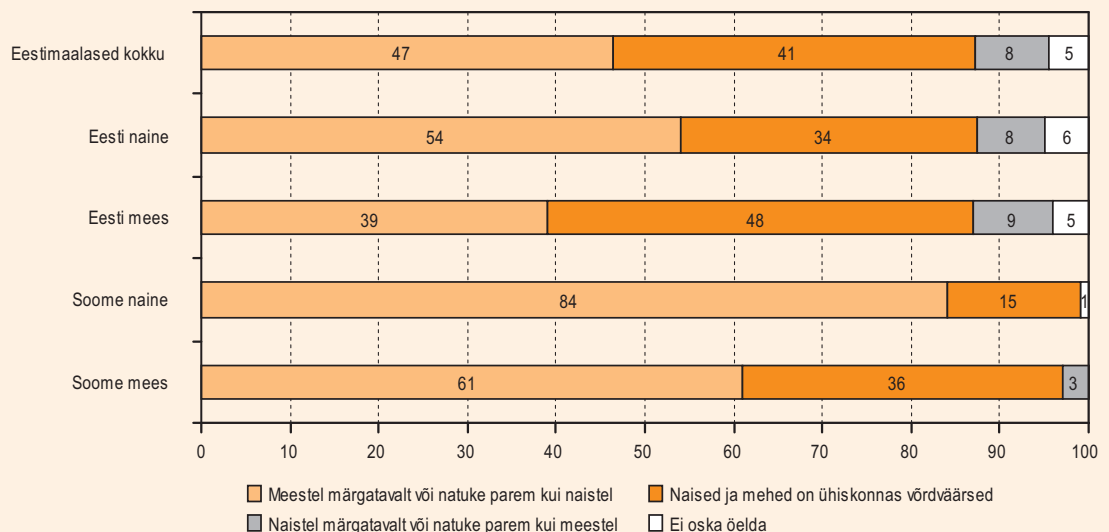
Naiseks ja meheks olemine on üks olulisemaid inimese staatuse ja rolli mõjutajaid ühiskonnas.

peaaegu sama palju nii neid, kes usuvad naiste ja meeste võrdväärsusesse, kui ka neid, kes leiavad, et meeste positsioon ühiskonnas on parem. Ligi poolte inimeste arvates on meeste positsioon Eesti ühiskonnas natuke või märgatavalt parem kui naistel (vt joonist 1). Naiste ja meeste keskmised arvamused erinevad. Meeste positsiooni paremust tajusid keskmisest enam naised, samas kui naiste ja meeste võrdväärsusesse uskusid jällegi

eri näitajate põhjal vähem naiste ja meeste ebavõrdsust, teadvustatakse soolise võrdõiguslikkuse puudumist ja soolise ebavõrdsuse olemasolu seal märksa enam kui Eestis, samas kui meil on näitajate põhjal sooline ebavõrdsus ühiskonna eri valdkondades väga suur. Kahe riigi ning naiste ja meeste võrdluses tajusid just Soome naised ühiskonnas kõige enam meeste positsiooni paremust. Soome naiste suurema ebavõrdsuse tajumi-

Pooled eesti-
maalased leiavad, et meeste
positsioon Eesti
ühiskonnas
on parem kui
naistel.

Joonis 1. Kuidas te hindate naiste ja meeste positsiooni Eesti ühiskonnas? (% , N = 1517, kõik vastajad)

Allikad: Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009 ja Soome võrdõiguslikkuse baromeeter 2008

rohkem mehed. Mis puutub vanusesse, siis kõige optimistlikumad olid naiste ja meeste võrdväärsuse suhtes noorimad, 15–19-aastased naised (42%) ning kõige skeptilisemad 30–39-aastased naised (64%). Selles eas on tõenäoliselt loodud juba pere ja olemas lapsed, samuti on saadud kogemusi tööturul. Oluline on märkida, et eesti rahvusest naised tunnetasid mitte-eesti rahvustest naistest enam, et meeste positsioon ühiskonnas on parem (58% vs. 48%).

Võrdluseks: soomlaste arvamused erinevad ühiskonna võrdväärsuse küsimuses eesti-
maalaste omadest märgatavalt (vt joonist 1). Soomet peetakse muu hulgas soolise võrdõiguslikkuse poolest maailma riikide seas teisel kohal olevaks, Eesti asub samas edetabelis aga alles 37. kohal (Maailma majandusfoorum 2009). Ehkki Soome ühiskonnas esineb

se taga võib oletada laialt levinud teadlikkust soolisest võrdõiguslikkusest ja ebavõrdsusest ning nende väljendusvormidest. Ebavõrdsust osatakse ühiskonnas tähele panna, samuti hinnata oma ebavõrdse kohtlemise kogemust sooperspektiivist.

Kui Eesti elanikud ja nende seas ka otsuse-
tegijad tajuvad naiste ja meeste olukorda ühiskonnas võrdväärsena ning pole teadlikud ebavõrdsuse ilmingutest, on keeruline kujundada ja rakendada ebavõrdsuse vähendamisele suunatud poliitika.

2. Tööelu

Töötamine on inimeste eneseteostuse tähtis vahend ning viis majandusliku sõltumatuse

saavutamiseks. Võrdsete võimaluste puudumine tööelus mõjutab ebavõrdsust ka teistes eluvaldkondades. Näiteks avaldab naiste kehvem positsioon tööturul otseselt mõju nende sissetulekutele. Meeste puhul aga kehtib tööelus sageli edukuse ja karjääri tegemise surve, mis piirab nende võimalusi osaleda aktiivselt pereelus ning oma laste kasvatamisel soovitud määral.

Naiste ja meeste ebavõrdsus tööelus ei pruugi Eestis olla ilmne. Meil on erinevalt paljudest teistest Euroopa Liidu riikidest suhteliselt kõrge naiste tööhõive tase, mida toetavad kogemused lähimineviku nõukogude perioodist. Samuti on Eesti naistel keskmiselt kõrgem haridus kui meestel. Seega pole tööturu suletus naistele erinevalt paljudest teistest riikidest Eestis päevakorral.

Pigem on Eesti tööturu probleemiks kindlalt jagunenud naiste ja meeste ameti- ja tegevusalad. Eesti tööturg on kõige enam sooliselt segregeerunud tööturg Euroopa Liidu riikide hulgas (Euroopa Komisjon 2010). Segreerunud tööturuga kaasneb soolise võrdõigusslikkuse seisukohast hulk probleeme. Näiteks piiravad ühiskonnas levinud arusaamad nn naiste- ja meestetöödest inimeste eneseteostusvõimalusi. See omakorda tähendab, et ühiskonnale läheb kaduma suur hulk andeid ning kasutamata jääb inimeste tõeline potentsiaal.

Lisaks on nn naisteametid madalama palgaga kui ameti- ja tegevusalad, kus töötavad sagedamini mehed. Seega mõjutab töökohade sooline jaotus tugevasti soolist palgalõhet, peegeldades soostereotüüpide kehtivust ning naiste ja meeste rollikäitumist. Näiteks asjaolu, et naised (ja mitte mehed) lahkuvad lapse sünni järel mitmeks aastaks (ajutiselt) tööturult ning et naised kannavad suurema osa vastutusest kodutööde eest, mõjutab kõigi naiste positsiooni tööturul. Isegi neid naisi, kellel ei ole lapsi ega koduseid kohustusi, nähakse potentsiaalsete tööturult kõrvaletõm-

bujatena ning mittepühendunud töötajatena. Tööturu suur segregatsioon võib aga huvitava kombel olla tingitud naiste kõrgest osalusmäärast tööturul. Et naised töötavad, pakutakse paljude traditsiooniliselt peres naiste püramiidiks olnud hooldustegevuste asemel hoopis teenuseid, kusjuures neid osutavad omakorda naised. Näiteks on lasteaednikud, õpetajad, sotsiaal- ja tervishoiutöötajad ülekaalukalt naised. Kuid peredes vastutavad naised jätkuvalt lisaks palgatööle enamiku igapäevaste kodutööde ja lastega tegelemise eest. Seega valivad naised sageli selliseid töökohti, mis lubavad neil perekondlikke kohustusi paremini täita. Need töökohad on näiteks kindla tööajaga ning ei nõua ületunde, võimaldavad pikka puhkust või asuvad kodule lähedal (Anspal ja Rõõm 2010).

Siiani ei ole Eestis rakendatud otseselt ja üksnes palgalõhe vähendamisele suunatud meetmeid. Pigem on senised tööelu ja soolist võrdõigusslikkust puudutavad poliitikad püüdnud tagada naiste ja meeste võrdseid võimalusi tööelus. Näiteks kadusid seoses uue töölepingu seaduse jõustumisega 2008. aastal paljud piirangud naiste töötamisele tervist kahjustavatel ja rasketel töödel, mis olid kehtinud alates nõukogude perioodist. Kasutatud on ka selliseid meetmeid nagu tööandjate teadlikkuse kasvatamisele suunatud tegevused ning publitseeritud on juhendmaterjale.⁷ Samuti korraldati 2000-ndate alguses Sotsiaalministeeriumi eestvõttel projekte, mis olid suunatud naisettevõtluse toetamisele. 2010. aastal viiakse läbi meediakampaania, mille siht on julgustada nii töötajaid kui ka tööandjaid nägema naisi ja mehi nn ebatraditsioonilistel töökohadel ning aidata sellega kaasa tööturu soolise segregatsiooni vähendamisele.⁸ Sama aasta alguses käivitati Eestis Euroopa Liidu soolise palgalõhe vähendamise meediakampaania.

Segregatsiooni ning naiste ja meeste olukorda tööturul mõjutavad inimeste hoiakud. Järgnevalt vaadeldakse, mida peetakse naistele ja meestele sobilikeks rollideks ning kuidas

⁷ 2004–2005 osales Eesti rahvusvahelises projektis, mille eesmärk oli toetada meesjuhtide töö- ja pereelu ühitamist ning aktiivset isadust. 2007.–2008. a viidi läbi Eesti-Prantsuse mestiprojekt „Meeste ja naiste võrdõigusslikkus – tõhusate ja jätkusuutlike ettevõtete põhimõte ja eesmärk”. Projekti eesmärk oli suurendada erasektori ettevõtjate teadlikkust õigusnormidest, poliitikatest, vahenditest ja parimatest tavadest soolise võrdõigusslikkuse edendamiseks ettevõtetes. Vt lähemalt <http://www.sm.ee/tegevus/sooline-vordõigusslikkus/toelu.html>.

⁸ Tegemist on Sotsiaalministeeriumi algatatud kampaaniaga ESF-i programmi „Soolise võrdõigusslikkuse edendamine 2008–2010” raames. Vt lähemalt <http://www.sm.ee/kutusum>

Eestis on kõige enam sooliselt jaotunud tööturg Euroopas.

Alla poole Eesti mehi arvab, et mehi peaks sotsiaal- ja tervishoiutöötajate seas enam olema.

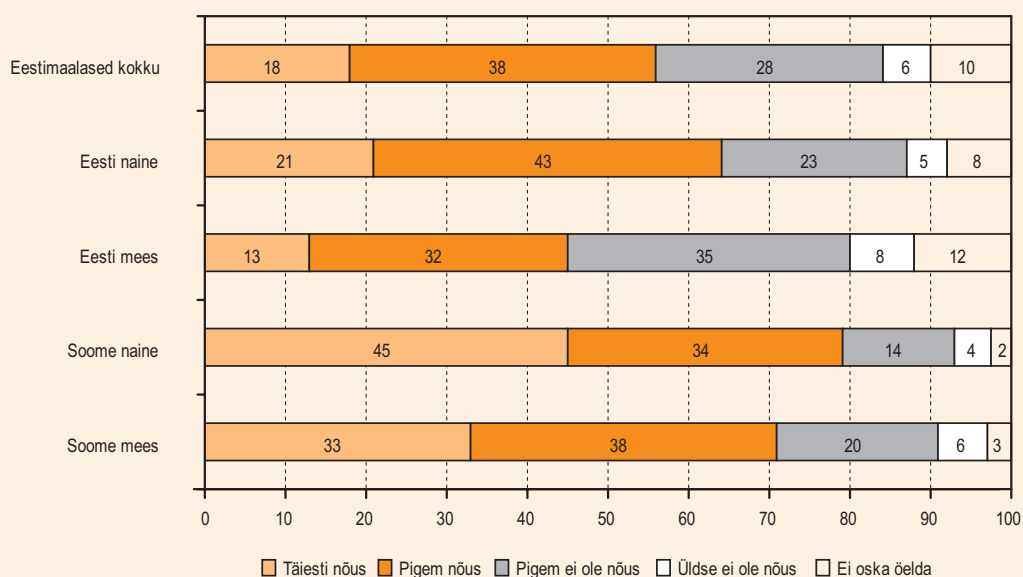
tajuvad Eesti elanikud naiste ja meeste võimalusi tööelus.

2.1. Naiste ja meeste rollid

Sooliselt tasakaalus tööturu eeldus ei ole mitte ainult naiste liikumine traditsioonilistesse meesteametitesse, vaid ka meeste suurem osakaal nn naiste ameti- ja tegevusaladel. Tegevusala, kus Eestis on naiste osakaal kõige suurem, on tervishoid ja sotsiaalhoolekanne: vaid 8% töötajaid olid seal 2009. aastal mehed (Statistikaamet). Sellistel elualadel on üldiselt pigem madal maine ja ka suhteliselt madal palgatase.

traditsioonilises naistesfääris on meeste osalemine laste kasvatamisel ja hoidmisel, sest hoolduskohustused ning nende ebavõrdne jaotus mõjutab nii naiste kui ka meeste võimalusi tööturul. Meeste suuremat osalust lastega tegelemisel toetab valdav osa eestimaalasi, seda nii naistest kui ka meestest (vt joonist 3). Naised soosisid seda väidet mõnevõrra enam. Eriti pooldasid meeste osalust laste hoidmises ja kasvatamises 20–29-aastased naised, samuti alaealiste lastega töötavad emad. Tööl käivad isad nõustusid samas emadest mõnevõrra harvem väitega, et mehed peaksid laste hoidmises ja kasvatamises rohkem osalema. Isade hulgas oli ka enam neid, kes hindasid meeste osaluse suurene-

Joonis 2. Sotsiaal- ja tervishoiutöötajate seas peaks olema praegusest rohkem mehi

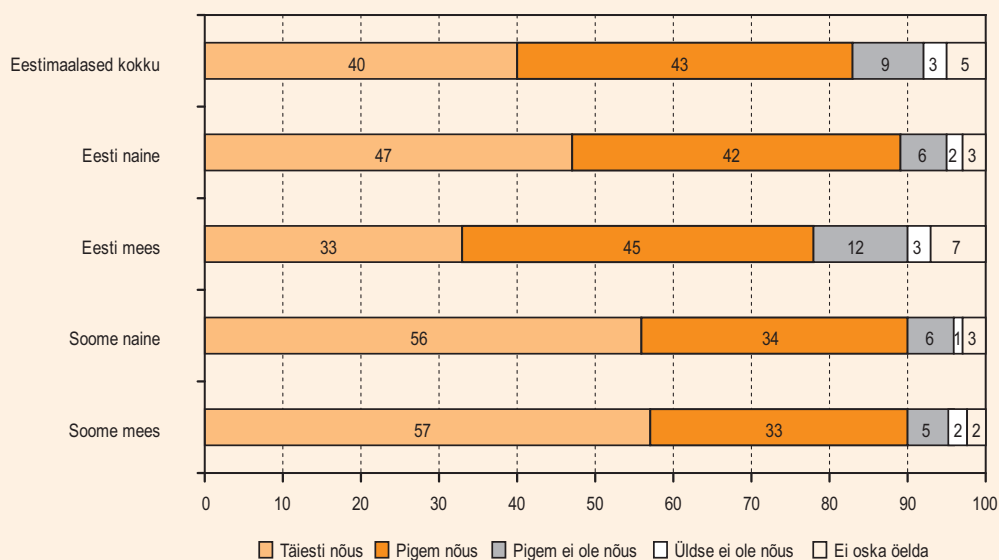
Allikad: Soolise võrdõiguslikkuse monitoriing 2009 ja Soome võrdõiguslikkuse baromeeter 2008

Hoolimata naiste ja meeste võrdõiguslikkuse suhteliselt heast olukorrast on Soome – nagu Eestigi – riik, mille tööturg on tugeva soolise jaotusega. Tervishoiu- ja sotsiaalsektori töötajate sooline jaotus on Soomes üsna sarnane Eestiga: 90% sotsiaalsfääri- ja 85% tervishoiutöötajaid on naised. Ent soomlased ja eriti Soome naised toetavad eestlastest enam seda, et sotsiaal- ja tervishoiutöötajate seas oleks senisest enam mehi. Soome elanike selline hoiak võib tuleneda üldisest suuremast teadlikkusest võrdõiguslikkuse alal.

Järgmiseks näiteks meeste tegutsemisest nn

mist ebavajalikuks. Ühelt poolt ei pruugi isad tajuda töö- ja pereelu konflikti nii palju kui emad (vt ka pereelu peatükki), teisalt võivad mehed näha oma vastutust perekonna ees leivateenijana, mitte hoolitsejana. Seega panustavad mehed rohkem töösse ja raha teenimisse, tajudes, et nad toetavad sellega oma perekonna heaolu (vt ka nt Järviste 2010). Üks tähtis erisus meeste rollide hindamisel oli veel rahvus. Mitte-eesti rahvustest inimesed esindasid traditsioonilisemaid hoiakuid kui eestlased. Eesti meestest oli isade osaluse suurendamise vajadusega nõus 79%, mitte-eesti meestest 73%, eesti naistest 90% ja mit-

Joonis 3. Mehed peaksid osalema praegusest rohkem laste hoidmises ja kasvatamises (%)

Allikad: Soolise võrdõiguslikkuse monitoriing 2009 ja Soome võrdõiguslikkuse baromeeter 2008

Enamus Eesti inimesi leiab, et mehed peaksid senisest rohkem osalema laste hoidmises ja kasvatamises.

te-eesti naistest 85%.

Võrreldes selles küsimuses hoiakuid põhjanaabritega, leiavad eestimaalased Soome elanikega pigem sarnaselt (ehkki Eesti elanike veendumus on mõnevõrra nõrgem), et mehed peaksid lastega enam tegelema. Ent siiski ilmneb võrdluses Soomega üks huvitav aspekt. Kui Soomes toetavad naised ja mehed üsna samaväärselt meeste osalemist laste hoidmisel ja kasvatamisel, siis Eestis on naiste ja meeste seisukohtade vahel suuremad käärid. Eesti meeste seas on ühtlasi kõige suurem nende osakaal, kes pooldavad nn traditsioonilist meheliikkust ning ei ole nõus, et mehed peaksid enam lastega tegelema.

Samavõrd oluline, kui on meeste liikumine tavapärasele nn naistealadele, on ka naiste suurem osalemine nn meestealadel. Selleks on näiteks ettevõtete juhtkondadesse kuulmine. Pooled eestimaalased nõustusid väitega, et ettevõtetele oleks kasulik, kui neis oleks juhtivatel kohtadel praegusest rohkem naisi. Samas ei pidanud üle kolmandiku inimesi seda ettevõtetele kasulikuks (joonis 4). Järellegi toetasid võrdõiguslikumat olukorda pigem naised, pooldades meestest sagedamini

väidet, et ettevõtete juhtkondades võiks olla rohkem naisi. Meeste seas oli arvukamalt nii hinnangu andmata jätnuid kui ka neid, kes ei näe suuremast hulgast naisjuhtidest ettevõtetele kasu tõusvat.⁹

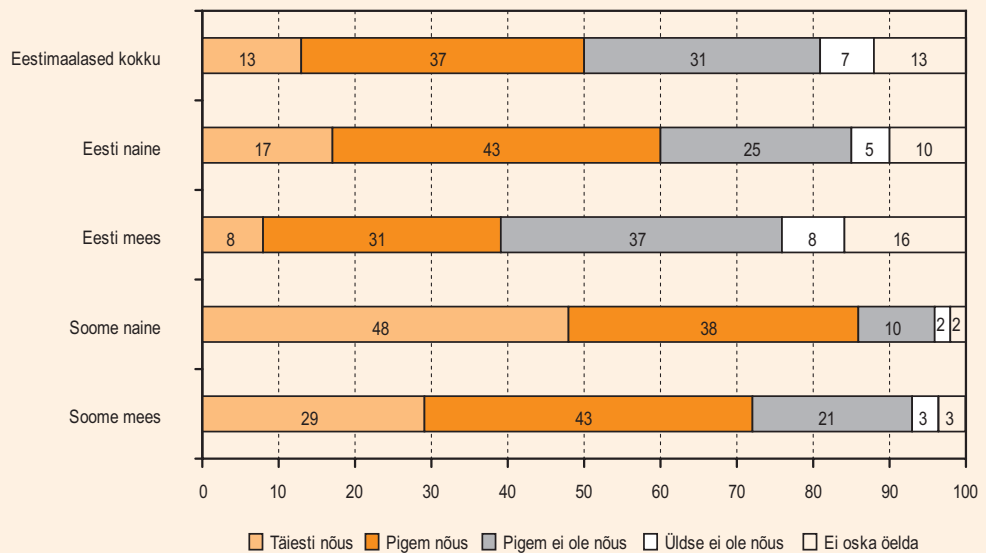
Naiste suuremasse esindatusse juhtivatel kohtadel suhtusid kõige leigemalt 15–19-aastased inimesed (seda nii meeste kui ka naiste seas). Tõenäoliselt ei ole siinkohal asi selles, nagu ei peaks noored soolist võrdõiguslikkust tööelus vajalikuks, vaid mõju avaldab noorte vähene elukogemus: tütarlapsed on hariduselus heal positsioonil ning kooliõpilaste teadlikkus soolisest ebavõrdsusest tööturul on väike ja nad on selle teemaga vähe kokku puutunud. Meestest hindasid naiste suuremat esindatust juhtivatel kohtadel keskmisest sagedamini vajalikuks 65–74-aastased vastajad.

Soomlased toetasid Eesti inimestest märgatavalt enam väidet, et ettevõtetele oleks kasulik, kui naisi oleks juhtivatel kohtadel praegusest enam. Nagu Eestis, toetasid ka Soomes naised naiste juhhipositsioonidele tõusmist sagedamini kui mehed. Tuleb aga märkida, et Eesti elanike seas on tunduvalt enam neid, kes ei pea naiste juhtivatele kohtadele tõus-

⁹ Nii siin kui ka eelmise ning järgmiste küsimuste juures sõltuvad vastused loomulikult sellest, millisenä vastaja tajub praegust olukorda Eestis ning kuivõrd teadlik on ta näiteks sellest, milline on naiste (tegelik) esindatus ettevõtete juhtivatel kohtadel.

Pooled eestimaalased soovivad, et ettevõtete juhtkondades oleks rohkem naisi.

Joonis 4. Ettevõtetele oleks kasulik, kui juhtivatel kohtadel oleks praegusest rohkem naisi (% , N = kõik vastajad)

Allikad: Soolise võrdõiglikkuse monitooring 2009 ja Soome võrdõiglikkuse baromeeter 2008

mist vajalikuks või ei oska selles küsimuses arvamust avaldada. Jällegi võib põhjenduseks oletada, et Eestis on teadlikkus soolise tasakaalu kasulikkusest ettevõtluses väike ning vajalik oleks aktiivsem avalik arutelu sellel teemal. Soomes on ilmselt tänu üldisele võrdõiglikkuse alasele teadlikkusele, aga ka geograafilisele ja kultuurilisele lähedusele Norra ja Rootsi avalikkuses enam arutletud ettevõtluse ja naisjuhtide üle. Nimelt kehivad Norras alates 2006. aastast sookvoodid äriühingute nõukogudele ning samuti on nende sisseseadmine arutlusel Rootsis.

Vertikaalne segregatsioon ehk naiste vähene jõudmine juhipositsioonidele on üks Eesti tööturu soolise jaotusega kaasnevaid probleeme. Eesti naistel on keskmisest parem haridus ja kvalifikatsioon kui meestel. Keskmise- ja tippspetsialistide seas on naisi üle kahe kolmandiku, ent juhtivtöötajate, kõrgete ametnike ja seadusandjate seas on mehi peaaegu kaks kolmandikku (Statistikaamet). Naiste ja meeste positsiooni tööturul mõjutavad muu hulgas hoiakud selle suhtes, kas naised sobivad tippjuhtideks.

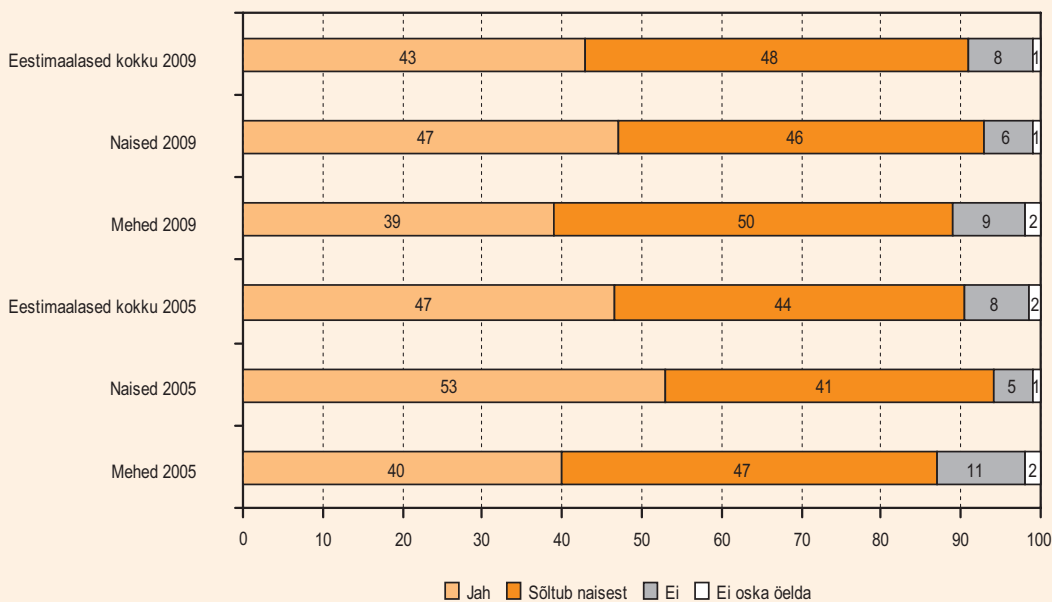
Arvamused naiste tippjuhiks sobivuse kohta jagunesid samuti üsna samaväärselt kahte leeri. Veidi alla poole eestimaalasi arvas,

et naine sobib tippjuhiks, ning mõnevõrra enam inimesi leidis, et see sõltub naisest (vt joonist 5). Tippjuhi all mõeldi siinkohal suurte organisatsioonide juhte ja teisi kõrgetasemelisi liidreid näiteks poliitikas (partei liidrid, ministrid), äris (suureettevõtete juhtkondade liikmed) või avalikus sektoris (nt kantslerid jmt kõrgemad ametnikud). Naistele ei pidanud tippjuhi positsiooni sobivaks 6% vastajaid.

Võrreldes meestega nõustusid naised sagedamini väitega, et naine sobib tippjuhiks (48% vs. 40%), mehed seevastu vastasid naistest sagedamini, et naise sobivus tippjuhiks sõltub naisest (51% vs. 46%). Võrreldes tulemusi vanuserühmiti, võib öelda, et naiste sobivuses tippjuhiks olid kõige enam veendunud 20–29-aastased naised, kellest nõustus väitega üle poole vastajaid (58%). Rahvuste võrdluses arvasid mitte-eesti mehed kõige sagedamini (12%), et naine ei sobi tippjuhiks. Kõige enam olid naiste tippjuhiks olemise poolt eesti rahvusest naised.

Jällegi seostusid hinnangud selle kohta, kas naised sobivad tippjuhiks, vastaja enda otsese ülemuse sooga. Inimestest, kelle otsene ülemus on naine, arvasid peaaegu pooled (49%), et naine sobib tippjuhiks, samas oli nendest,

Joonis 5. Hinnangud naiste sobivusele tippjuhiks (% , N = 1517, kõik vastajad), SVM 2009 ja 2005

Allikad: Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2005 ja 2009.

kelle otsene ülemus on mees, samal seisukohal mõnevõrra vähem inimesi (43%). Ka asutuse juhtkonna sooline koosseis mõjutab tulemusi: inimestest, kelle asutuse juhtkond koosnes ainult või enamuses meestest, tunnistas naise sobivust tippjuhiks 41%, samas kui ainult või enamuses naiste juhitud asutuses töötavatest inimestest olid naise sobivuses tippjuhiks veendunud 50% vastajaid. Järelikult võib inimese isiklik kogemus ülemuse või juhtkonnaga kallutada tema hoiakut mõnevõrra soosivamaks naiste tippjuhiks olemise suhtes. Tegemist on aga mõnes mõttes suletud ringiga: kogemus naisjuhtidega muudab hoiakuid naiste juhpositsioonidele tõusmise suhtes toetavamaks, ent kui naisjuhte on vähe, siis hoiakud märkimisväärselt ei muutu. Järelikult on hoiakute muutmiseks vaja toetada naiste tõusmist juhtivatele ametikohtadele. Erinevalt eelmistest küsimustest oli seda küsimust võimalik võrrelda 2005. aastaga: tuleb tõdeda, et hinnangute struktuur pole eelmise küsitlusega kõrvutades muutunud.

2.2. Ebavõrdne kohtlemine tööelus

Ebavõrdse kohtlemisena tööelus mõistetakse

olukorda, kus ühte isikut koheldakse sootult halvemini kui koheldakse, on koheldud või koheldaks teist isikut samalaadses olukorras. Üldiselt saab öelda, et ebavõrdse kohtlemisega ei ole Eestis paljud töötajad oma sõnul kokku puutunud. Samas tajuvad naised kõikide teemade puhul enam sooliselt ebavõrdset kohtlemist. Kõige sagedamini väljendus töötajate jaoks soost tingitud ebavõrdne kohtlemine töökohal töötasu suuruses ja töökoormuse jagunemises. Sellele järgnesid erialaste oskuste ja teadmiste ning töötulemuste hindamine. Edutamise, erialaste oskuste ja teadmiste hindamisel tajusid ebavõrdset kohtlemist keskmisest enam mitte-eesti naised. Just nemad on tööturul võrreldes eesti rahvusest naiste ja kõigi meestega kõige haavatavamas seisus. Sellest annab tunnistust asjaolu, et vähemusrahvusest naised töötavad kõige enam (50% naisi ja 13% mehi) madalalpalgalistel töökohtadel (Randoja 2008) ning nende keskmine palk on madalaim (Anspal ja Rõõm 2010).

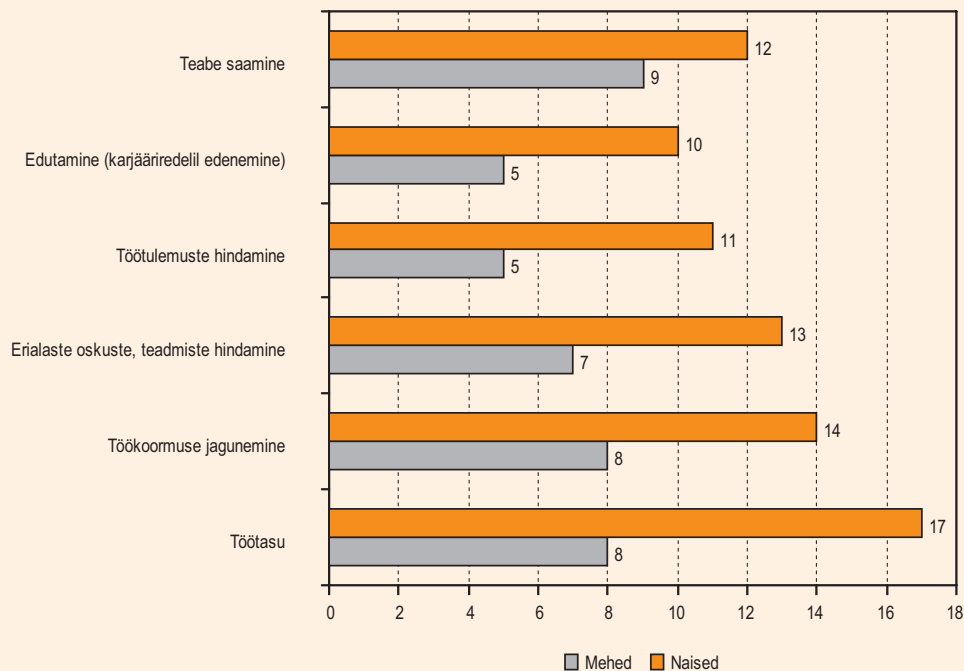
Huvitav on esile tuua, et teabe saamisel on naiste ja meeste tajutud ebavõrdne kohtlemine kõige sarnasem. Sellel teemal tajusid keskmisest enam ebavõrdset kohtlemist mitte-eesti rahvustest inimesed, täpsemalt iga kuues

Isiklik kogemus naisjuhiga muudab hoiakuid naiste juhtpositsioonidele tõusmise suhtes toetavamaks.

Meeste ülekaal juhtide seas taastoodab arusaama, et mehed on sobivamad ja paremad juhid.

Töökohal tajutakse enim sooliselt ebavõrset kohtlemist palga ja töökoormuse osas.

Joonis 6. Kas olete oma praegusel töökohal kogenud põhjendamatult ebavõrset kohtlemist teiste töötajatega võrreldes, kuna olete naine/mees? Sooline võrdlus (hinnangu „olulisel määral“ või „mõningal määral“ andnud vastajate %, n = 833 palgatöötajat)

Allikad: Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009 ja Soome võrdõiguslikkuse baromeeter 2008

mitte-eestlane (naiste ja meeste hinnangud olid sarnased). Võimalik, et mitte-eestlased tajuvad kas rahvusest või vähesest keeleoskusest tingitud ebavõrset kohtlemist sooliselt ebavõrdse kohtlemisena. Teine võimalus on, et kaks tunnust on omavahel põimunud ning tegemist on mitmese diskrimineerimisega, st ebavõrdse kohtlemise põhjuseks on samal ajal nii isiku sugu kui ka rahvus.¹⁰

Soome tööturul on peamisi indikaatoreid (sooline palgalõhe, tööhõive määr, tegevusalade segregatsioon) arvestades naised paremas olukorras kui Eestis. Hoolimata objektiivsete näitajate paremusest on Soome naised puutunud enda hinnangul sooliselt ebavõrdse kohtlemisega tööelus kokku keskmiselt sagedamini kui Eesti naised. Nad tunnetavad Eesti naistest üle kahe korra enam ebavõrset kohtlemist seoses oma karjääri edenemise, erialaste oskuste hindamise ja töötasuga. Ebavõrdse kohtlemise kogemine on Soomes alates 1990-ndatest pidevalt kasvanud. Soome naiste hoiakud ei väljenda ilmselt sealse tööelu suuremat soolist ebavõrdsust, vaid

töötajate teadlikkust soolisest ebavõrdsusest ja oma õigustest, samuti oskust ebavõrset kohtlemist ära tunda ja negatiivseks pidada. Sellist tõlgendust toetab ühtlasi asjaolu, et ebavõrset kohtlemist tunnetavad eelkõige kõrgemalt haritud naised.

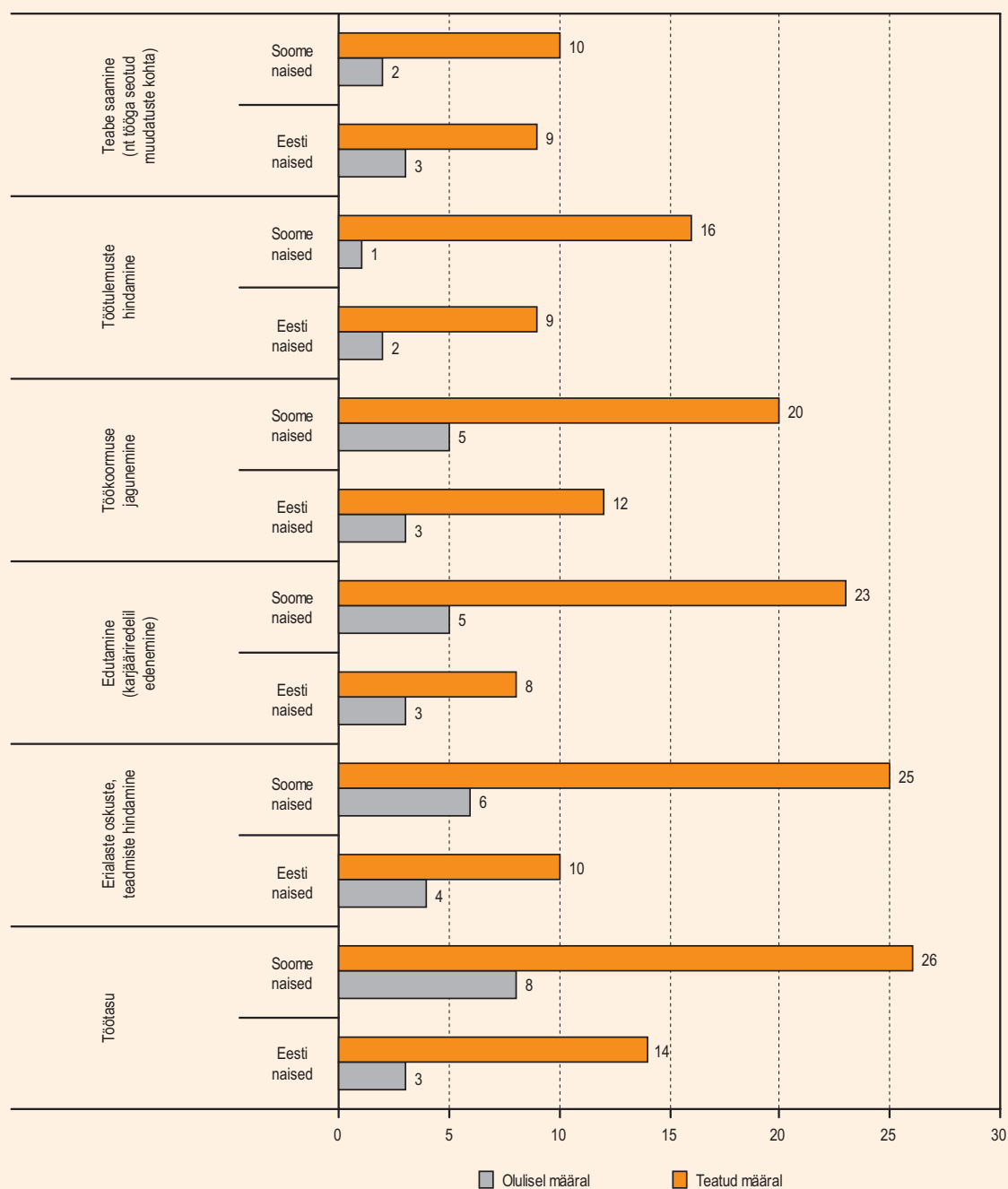
Seega ei tähenda asjaolu, et Eesti inimesed hindavad ebavõrdse kohtlemise levikut väheseks, seda, et meil ebavõrdse kohtlemise probleem puudub. Tegelikult viitab see hoiak probleemi mittetunnistamisele. Kokkuvõttes võib öelda, et tööalase ebavõrdse kohtlemise problemaatikas on märkimisväärne roll esmajoonel töötajate väiksel teadlikkusel.

2.3. Võrdväärne tööelus

Kui eelnevalt vaadeldi erinevaid hoiakuid naiste ja meeste tööelu suhtes ja kogemusi nendega, siis lõpetuseks käsitletakse seda, milliseks hindavad Eesti elanikud naiste ja meeste võimalusi tööelus. Ehkki üle poole eestimaalasi (53%) oli arvamusel, et meestel

¹⁰ Mitmealuselise diskrimineerimise ja interseksionaalsuse kohta vt nt Koobak 2007, Sepper ja Albi 2010.

Joonis 7. Kas olete ebavõrdset kohtlemist kogunud järgmistes aspektides? Töötasu (%)

Allikad: Soolise võrdõiguslikkuse monitoriing 2009 ja Soome võrdõiguslikkuse baromeeter 2008

Soome naised tunnetavad Eesti naistest enam sooliselt ebavõrdset kohtlemist.

on tööelus natuke või märgatavalt paremad võimalused, oli suhteliselt suur osakaal (40%) ka neil, kes uskusid naiste ja meeste võrdsetesse võimalustesse tööelus. Seda, et tööelus on paremad võimalused naistel, arvas 8% inimesi. Naised tajusid jällegi ebavõrdsust keskmisest enam, tundes, et mehed on tööturul eelistatud. Naistest arvas veidi alla kahe kolmandiku (60%), et meestel on paremad

võimalused, samas kui meestest leidsid seda peaaegu pooled (46%). Mehed uskusid enam sellesse, et naiste ja meeste võimalused tööelus on võrdsed (naistest 29% vs. meestest 41%). Võrreldes 2005. aastaga on vähenenud inimeste arv, kellel ei ole kõnealuse küsimuse kohta arvamust (16% vs. 5%). Sama aastaga võrreldes pole märkimisväärselt muutunud inimeste osakaal, kes hindavad meeste või-

Meeste seas on valdav hoiak, et nad peavad olema pere peamised sissetuleku toojad.

malusi tööelus naiste omadest paremaks. Nende hulk, kes peavad naiste ja meeste võimalusi tööelus võrdseks või naiste võimalusi paremaks, on nelja aasta jooksul suurenenud hinnangu andmata jätnute arvelt. Võib vaid oletada, kas viimase nelja aasta jooksul sageli korraldatud avalikud arutelud tööelu teemadel (nt töölepingu seaduse arutelu, soolise palgalõhe kasvav teadvustamine, tõukefondide kasutuselevõtt) ning naiste ja meeste võimaluste arutamine on hoiakuid mõjutanud. Võib-olla on hoiakuid mõjutanud ka teave selle kohta, et mehi tabas majanduskriis tööturul mõnevõrra raskemalt.

3. Sissetulekud ja majanduslik sõltuvus

Majanduslik sõltuvus või sõltumatus ning naiste ja meeste ebavõrdsus on seotud mitme sotsiaalse probleemiga. Olles majanduslikult sõltuv, on inimesel suurem tõenäosus kogeda ebavõrdset võimujaoitust perekonnas, perevägivalda, hilisemas elujärgus vaesust jne. Et naiste palk ja sissetulekud on keskmisest väiksemad kui meestel, ohustab majanduslik sõltuvus Eestis pigem naisi.

Eesti inimeste hoiakud pere majandusliku toimetuleku tagamise suhtes on mõnevõrra vastuolulised. Ühelt poolt on Eestis levinud seisukoht, et mees peaks olema peres peamine leivateenija, kusjuures seda hoiakut näivad üleval hoidvat eelkõige mehed ise. Nimelt toetab kaks kolmandikku mehi ja veidi üle kolmandiku naisi seisukohta, et mees peaks olema pere peamine toitja, väljendades arusaama, et mehed vastutavad pere majandusliku toimetuleku eest. Seda hoiakut võib toita ka meie sooline palgalõhe, mis on Euroopa Liidu suurim. Ning vastupidi: hoiak, et mehi peetakse pere peamiseks toitjaks, mõjutab omakorda naiste palku ning nende meestega võrreldes madalamat tasustamist.

Teisalt on Eestis kõrge naiste tööhõive ning majanduslik olukord ja tarbimissoovid eel-

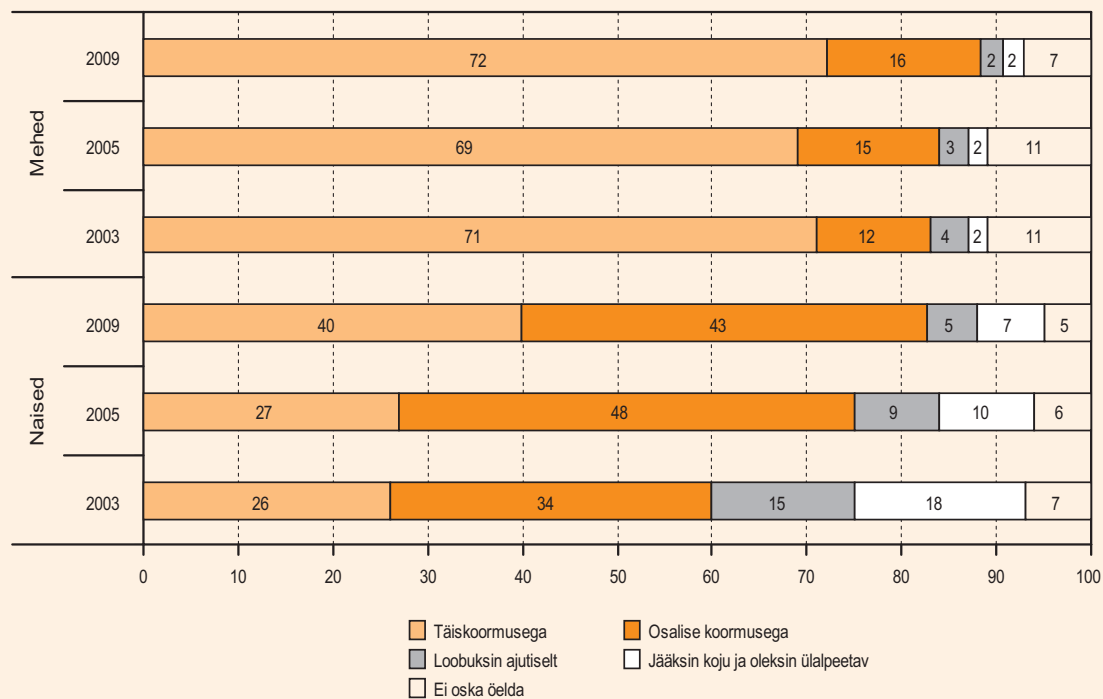
davad leibkondade toimetulekuks naiste panust pere-eelarvesse. Kui küsida arvamust selle kohta, kelle ülesanne on tagada pere majanduslik toimetulek, toetavad eestimaalaste arvamused seevastu valdavalt seisukohta, et see on mõlema partneri, nii naise kui ka mehe ülesanne. Kusjuures jällegi on mõnevõrra konservatiivsemate hoiakutega mitte-eesti rahvustest inimesed, eelkõige mehed. Iga kümnes mitte-eesti mees arvas, et pere majandusliku toimetuleku eest peaksid vastutama ainult mehed. Iseseisev sissetulek ei tähenda alati inimese jaoks materiaalse sõltumatuse tunnet. Perekonnas, kus ühe pere liikme sissetulekud on tunduvalt kõrgemad kui teisel, võivad paremini teeniva lähedase sissetulekust lähtuv elustiil ja tarbimisharjumused kujundada väiksema sissetulekuga inimeses tunde, et ta on majanduslikult sõltuv, isegi kui tal on tegelikult oma iseseisev teenistus.

Eestis peetakse naiste materiaalsel iseseisvust väga tähtsaks. Näiteks Euroopa võrdluses arvavad Eesti inimesed Euroopa keskmisest mõnevõrra enam, et naistel on tingimata vajalik oma töötasu. 2009. aasta uuringu tulemustel nõustus 53% eestimaalasi selle väitega täielikult, Euroopa teiste riikide elanikest arvas sama 41% (Eurobaromeeter).¹¹ Ka SVM 2009. aastal kinnitas, et valdav osa eestimaalasi peab materiaalsel iseseisvust naiste jaoks sama oluliseks kui meeste jaoks.

Sissetulekud ja majanduslik sõltuvus on paljuski seotud inimese elutsükliga. Tuues välja soolisi erisusi, iseloomustavad majanduslik sõltumatus ja leibkonna suurimaks sissetuleku toojaks olemine pigem eakaid naisi (kes elavad sageli üksi ja ei saa loota kellegi teise sissetulekule). Nooruses, kui veel lõpetatakse õpinguid või ei olda end tööturul kindlustanud, sõltuvad neiu ja noormehed eeskätt oma vanematest. Kõige nooremad (vanuses 15–19 a) neiu ja noormehed sõltuvad oma vanematest sarnasel määral, ent kahekümnendates eluaastates on noored naised veidi enam sõltuvad kui mehed. Naiste suurema sõltuvuse taga on ühelt poolt pikem hari-

¹¹ Eurobaromeetri ja soolise võrdõiguslikkuse monitooringu tulemused on sarnased. Sellega, et naistel on tingimata vajalik oma töötasu, nõustus pigem või täielikult 84% eestimaalasi ja 81% Euroopa Liidu elanikke (Eurobaromeeter). 85% Eesti elanikke pooldas 2009. aastal väidet, et naiste jaoks on materiaalne iseseisvus sama oluline kui meeste jaoks (soolise võrdõiguslikkuse monitooring).

Joonis 8. Juhul, kui teie abikaasa (elukaaslane) teeniks normaalseks äraelamiseks piisavalt ning teil poleks otsest vajadust töötada või tööle minna, siis kas te eelistaksite töötada ..? (% , N = 1517, kõik vastajad) SVM 2009, 2005 ja 2003 võrdlus

Allikad: Soolise võrdõiguslikkuse monitoriing 2009 ja Soome võrdõiguslikkuse baromeeter 2008

Enam kui iga teine alaealise lapse ema sõltub majanduslikult oma partnerist.

dustee ja tööelu hilisem alustamine võrreldes noorte meestega. Teisalt on kahekümnendates eluaastates naiste jaoks tõenäoline esimes(t)e lapse (laste) saamine ning sellega seoses ajutiselt tööturult eemale ja koju jäämine, mis võib mõjutada naise sissetulekuid. Just lapsevanemaks olemine ja abielulisus mõjutavad naiste puhul enim majandusliku sõltuvuse tõenäosust oma partnerist. Ligi pooled (45%) ametlikult abielus olevad naised sõltuvad materiaalselt oma mehest. Üle poole (54%) alaealiste laste emad on materiaalselt sõltuvad, veelgi enam sõltuvad partnerist lapsehoolduspuhkusel olevad (56%) ja kodused naised (87%). Täiskasvanueas mõjutab naiste majanduslikku iseseisvust paljuski hoolitsemiskohustus. Järelikult on üheks suurema materiaalse sõltumatuse saavutamise viisiks hoolduskoormuse võrdsem jagamine naiste ja meeste vahel.

Töötamise ja materiaalse sõltumatuse tähtsust Eesti inimeste jaoks peegeldab ka järgmine näide. Kõikides SVM-ides on olnud küsimus selle kohta, kas inimene sooviks

töötada juhul, kui tema abikaasa (elukaaslane) teeniks normaalseks äraelamiseks piisavalt ning vastajal puuduks otsene majanduslik vajadus töötada (tööle minna). Aastal 2009 oli valdavale osale inimestele töötamine oluline ning sellest ei soovitud loobuda. Peamine erinevus naiste ja meeste vahel seisnes selles, et enam naisi kui mehi soovis töötada osaaajaga. Just alaealiste lastega naiste seas oli ka osaaajaga töötamise eelistus suur: iga teine ema (53%), kuid vaid iga neljas isa (26%) soovis 2009. aastal sellist töökorraldust. See erinevus võib ühelt poolt peegeldada naiste suuremat kodutööde koormust ning suuremat töö- ja pereelu ühitamise probleemi, ent teisalt ka rolliootusi, mis eeldavad naistelt enamat pühendumist pereliikmete hoolitsemisele kui meestelt. Naiste seas oli meestega võrreldes veidi rohkem neid, kes eelistasid materiaalse vajaduse puudumise korral töötamisest loobuda ja koju jääda ning olla abikaasa (elukaaslase) ülalpeetav (joonis 8). Tuleb märkida, et just mitte-eesti naiste jaoks oli töötamine kõige vähem tähtis. Samas on võrreldes 2005. aastaga mitte-eesti rahvus-

Töö- ja pereelu ühitamist ei tohi näha vaid naiste probleemina.

test naiste jaoks töötamise olulisus tõusnud ligi kaks korda, ühtlasi on poole võrra kahanenud nende naiste osakaal, kes sooviksid töötamisest loobuda. Võib vaid oletada, kui palju on selle muutuse taga suurenenud teadlikkus iseseisvuse tähtsusest või hoopis majanduskriisi mõjud. Viimasel juhul võib pere sõltumine ainult ühe partneri teenistusest tunduda liialt ebakindla olukorrana.

Kõige tähtsam muudatus pärast 2003. aastat on naiste töötamise huvi kasvamine olukorras, kui selleks puudub materiaalne vajadus. Meeste arvamused on samas püsinud üsna muutumatutena. Alates 2003. aastast on naiste seas märgatavalt vähenenud täielikult või ajutiselt tööst loobumise soov. Kõike olulisem on aga see, et võrreldes 2005. aastaga on märkimisväärselt kasvanud nende naiste osakaal, kes soovivad töötada täiskoormusega. Mõju võib siinkohal avaldada majanduslangus. Et paljude inimeste sissetulekud on viimase aasta jooksul vähenenud ja konkurents tööturul suurenenud, on palgatöötajad vähem aldis töökohta vahetama ning väärtustavad varasemast rohkem täiskoormusega töökohta, mis pakub stabiilset (ja kõrgemat) sissetulekut. Samuti võib ebakindlal tööturul tunduda liigse riskina jätta vastutus leivateenimise eest vaid ühele pereliikmele.

4. Töö- ja pereelu ühitamine

Töö- ja pereelu kohustuste jagamisel on naistel ja meestel formaalselt võrdsed õigused ja võimalused, kuid tegelikkuses need ei realiseeru. Tööelu ja pereelu esitavad sageli inimestele vastandlikke nõudmisi. Tänapäevane tööelu globaliseerivas maailmas on tihti väga pingeline ja konkurentsitihe ning vajab ajakasutuse head planeerimist. Samuti nõuab perekond rohkesti aega. Tõesti, Eestis on paljude teiste (nt Lääne-Euroopa) riikidega võrreldes suhteliselt hästi arenenud lastehoiusüsteem (Plantega 2009). Siiski nõuavad lapsed, eriti eelkooliealised, samuti hooldust vajavad eakad või puuetega inimesed oma

pereliikmetelt palju tähelepanu ja märkimisväärselt aega enda eest hoolitsemiseks. Enamuse hoolduskohustusi kannavad naised. Siin on tegemist peamiselt rolliootustega: teame, et naistelt eeldatakse pigem perekonna eest hoolitseja rolli ja meestelt leivateenimist. Järgnevalt käsitleme küsimusi, kui peresõbralikuks peavad Eesti töötajad oma tööandjaid ning kuidas on Eesti peredes jaotatud kodutööde tegemine.

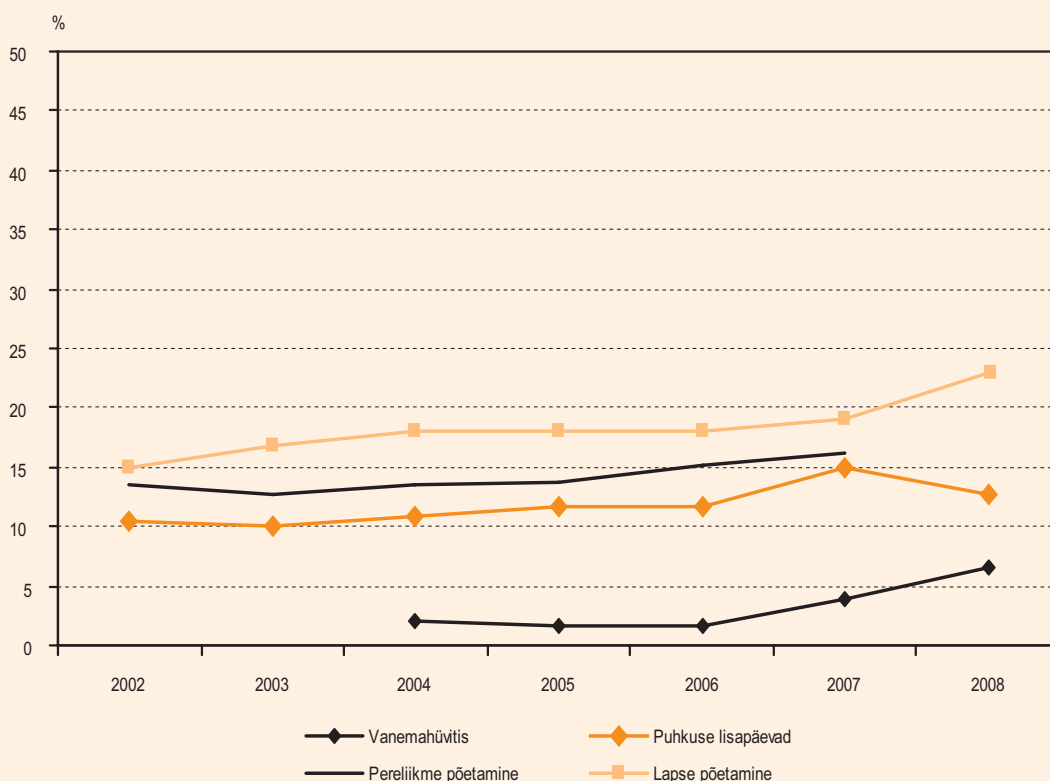
4.1. Tööandja hoiakud

Töö- ja pereelu ühitamise soodustamiseks pakub riik töötajatele mitmesuguseid meetmeid alates rahalistest hüvitistest kuni puhkuse võtmise võimalusteni. Meeste osakaal peamiste töö- ja pereelu ühitamist soodustavate meetmete kasutajate seas on viimase seitsme aasta jooksul veidi kasvanud, näiteks haige lapse põetamise või vanemahüvitise kasutamise puhul. Hoolimata sellest kasutavad valdavat osa lapsevanematele pakutavatest meetmetest siiski naised (vt joonist 9).

Oluliseks teguriks naiste ja meeste töö- ja pereelu ühitamisel on see, millisenad tajuvad oma tööandja suhtumist. SVM 2009ga mõõdeti tajutud töö- ja pereelu ühitamise võimalusi erinevatel teemadel, millest kahte – vanemahüvitisega kojujäämine ja haigete laste põetamine – on põhjalikumalt tutvustatud allpool.

Kui tõesti soovitakse saavutada võrdõiglikkust tööelus, ei tohiks näha töö- ja pereelu ühitamise konfliktis üksnes emade probleemi. Samas aktsepteeritakse naiste perekohustusi enam. SVM 2009 tulemused näitasid, et emade kojujäämine laste sünni järel on pigem aktsepteeritud nii naiste kui ka meeste organisatsioonides. Keerulisem oli lugu isade kojujäämisega: ligi pooled mehed väitsid, et nende organisatsioonis oleks see raske. Naised tajusid oma töökohti selles küsimuses aga mõnevõrra isadesõbralikumatenä. Kõige optimistlikumad olid seejuures eesti rahvusest naised, kellest iga neljas uskus, et tema organisatsioonis ei oleks isa kojujäämine va-

Joonis 9. Meeste osakaal vanematele suunatud õiguste kasutamisel, 2002–2008

Allikas: Haigekassa, Sotsiaalkindlustusamet, autori arvutused

Haigekassa 2008. a. majandusaasta aruanne, pereliikme põetamiseks võetud hoolduslehtede jaotust soo lõikes välja ei tooda

Isade võimalusi tööd ja pereelu ühitada tajutakse keerulisena.

nemahüvitise perioodil problemaatiline. Ligi pooled naised leidsid, et nende töökohas ei ole ema kojujäämine haige lapse põetamiseks keeruline, kolmandik naisi olid vastupidisel arvamusel.

Isade kojujäämist haige lapse põetamiseks tajusid nii naised kui ka mehed mõnevõrra, ent mitte tunduvalt raskemana kui emade puhul. Seda võis mõjutada mitu aspekti: ühelt poolt moodsad sidevahendid, mis võimaldavad paljudel töötajatel täita oma tööülesandeid (ajutiselt) kodus, samuti asjaolu, et isad jäävad ka tegelikult haigete lastega sagedamini koju (vt joonist 10). See tähendab, et paljudel töötajatel on isiklik kogemus isade kojujäämisega lapse haiguse korral.

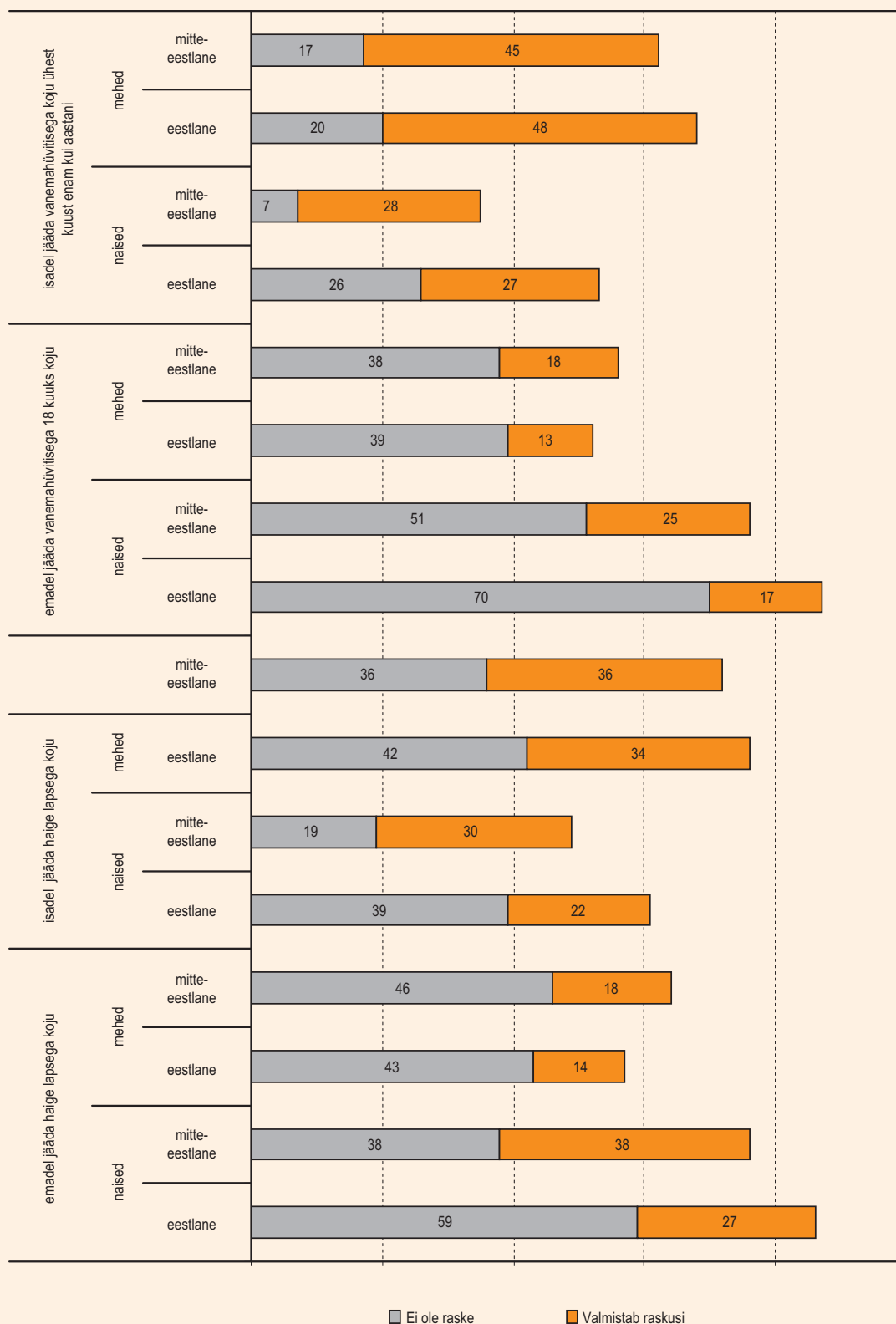
Kõnealuste töö- ja pereelu ühitamise teemade juures tuleb esile tuua kaks üldist suundumust. Esiteks on naised optimistlikumad naiste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste suhtes. Teiseks ja mõnevõrra muret tekita-

vaks on asjaolu, et oma tööorganisatsiooni tajuvad kõige perevaenulikumana nii emade kui ka isade töö- ja pereelu ühitamise võimaluste suhtes eelkõige mitte-eesti rahvustest naised. See tähendab, et mitte-eesti rahvustest naised leiavad enam, et nende töökohas on töö- ja pereelu ühitamine naiste jaoks keerulisem. Siit tekib küsimus, miks see nii on. Kas sellist hoiakut põhjustab mitte-eesti rahvustest naiste endi vilets ja ebakindel positsioon tööturul, asjaolu, et nende töökohad ja tööandjad on märgatavalt teistsugused kui eestlastel? Või on põhjuseks keelebarjäärist tingitud vähene informeeritus oma õigustest? Või hoopis midagi muud?

Rääkides töökoha töö- ja peresõbralikkuse tajumisest ka teiste näitajate puhul, saab öelda, et kõige keerulisemaks peetakse nii emade kui ka isade puhul kaugtööd: 42% töötajate töökohas on see väga raske või valmistab mõningaid raskusi. Sellele järgneb isade kojujäämine lapsehoolduspuhkusele kuni lapse

Töö- ja pereelu ühitamise juures on lastevanemate jaoks kõige keerulisem osajaga ja kaugtöö tegemine.

Joonis 10. Kas teie töökohal on raske..? (% , N = 833, palgatöötajad)

Allikas: Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009

kolmeaastaseks saamiseni ja vanemahüvite perioodil (ühest kuu kuni peaaegu aastaks) (37%). Väga suuri erinevusi ei ole ka suhtumises nii emade kui ka isade võimalusse

keelduda ületunnitööst perekondlikel põhjustel (emade puhul 28%, isade puhul 31%). Isade jaoks peetakse küll veidi keerulisemaks töölt lahkumist haige lapse põetamiseks

(23% emad, 29% isad). Samaväärselt keeruliseks peetakse nii emade kui ka isade puhul lapsehoolduspuhkuse järel tööle naasmist: ligi neljandik vastajaid arvas, et see on tema töökohas keeruline. Kõige vähem keeruliseks peetakse töökohtadel emade kojujäämist vanemahüvitise perioodiks (17%) ja lapsehoolduspuhkuseks kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni (20%) ning emade kojujäämist lapse haiguse korral (23%). Samuti nähakse suhteliselt vähem raskena isapuhkuse võtmist, st isade kümnepäevast kojujäämist lapse sünni järel.

Need hoiakud töö- ja pereelu ühitamise võimaluste suhtes oma töökohal peegeldavad nii inimeste endi kui ka tööandjate suhtumisi, kogemusi ja olukorda tööturul. Näiteks peetakse kergemini rakendatavaks meetmeid, mis on pikalt seadustatud ja millega on töötajatel olnud oma kollektiivis kogemusi (nt emade lapsehoolduspuhkus). Samas näitavad eespool kirjeldatud hoiakud, et tööandjad peavad paindlike töövormide kasutamist kõikidest töö- ja pereelu ühitamise meetmetest kõige keerulisemaks. Näiteks on osajaga töötamine Eestis suhteliselt vähe levinud: 2008. a töötas osajaga umbes 10% naisi ja 4% mehi. Euroopa Liidus töötas samas osajaga keskmiselt 31% naisi ja 8% mehi (Euroopa Komisjon 2010). Selle meetme vähese leviku ühe põhjusena võib nimetada madalat palgataset, mis osalise töötaja puhul ei taga inimeste toimetulekut.

Erinevalt näiteks lapsehoolduspuhkusest või haige lapse põetamiseks võetavast hoolduslehest pole osajaga töötamine praegu Eestis lapsevanemast töötaja seaduslik õigus. Tööandjal ei ole kohustust võimaldada talle osajaga tööd, vaid töötaja ja tööandja peavad töötaja ja -korralduse küsimustes ise omaval kokku leppima.

Vanemahüvitise kasutamise ja lapsega kojujäämise olukord on isade puhul probleematuiline. Lapsehoolduspuhkus ja vanemahüvitis on küll pealtnäha sooneutraalsed meetmed, ent nende kasutajatena on nähtud naisi. Ja nii on see siiani ka olnud: vanemahüvitise algusaastatel oli meeste osakaal 1–2%, 2009.

aastaks oli näitaja kerkinud 8%-le. Seega võib asjaolu, et seda meetet kasutavad üldjuhul naised, olla põhjus, miks isade kojujäämist peetakse keerukaks. Samuti võib olla tegu segregatsiooniga: naised töötavad sageli põhiosas naistöötajaid koosnevates organisatsioonides ning tänu naiste ülekaalule on nn naiste tööandjad harjunud töötajate siirdumisega lapsehoolduspuhkusele. Samas ei soosi ülekaalukalt meestöötajatest koosnevate asutuste tööandjad vanemapuhkust, sest nad pole sellega harjunud. Kui Eestis tahetakse isade osakaalu koju jäävate vanemate seas suurendada, tuleb seega tegutseda ka selle nimel, et töötajad hakkaksid pidama isade kojujäämist praegusest tunduvalt lihtsamaks. Lisaks võivad meeste kojujäämisele olla takistuseks naised ise, kes tajuvad selles vastuolu oma naiserolliga ning kaitsevad oma positsiooni nn peamise lapsevanemana.

4.2. Kodutööd

Paljude naiste igapäevaelu iseloomustab ka tänapäeva Eestis topeltkoorem (Einhorn 1993) või nn teine (töö)vahetus (second shift, termini võttis 1989. a kasutusele Arlie Hochschild). Sellest, et pärast palgatööd kannavad Eesti naised lõviosa kodutööde koorast, annab tunnistust näiteks ajakasutusuuring (1999), mille kohaselt abielus või vabaabielus mehed töötasid naistest rohkem ning tegid päevas keskmiselt üle tunni (72 min) ettenähtust kauem palgatööd. Abielus või vabaabielus naised seevastu kulutasid päevas keskmiselt poolteist tundi (154 min) enam aega tasustamata majapidamistöodele ja laste eest hoolitsemisele. (Statistikaamet)

Nii 2005. kui ka 2009. aasta SVM kinnitavad, et kodutööde eest vastutuse jagunemine naiste ja meeste vahel püsib üsna muutumatuna. Eestis on peresisene tööjaotus stereotüüpne ning igapäevaste ja rutiinsete kodutööde tegemise eest vastutab üldjuhul naine. Valdavas osas peredes hoolitsevad näiteks rõivaste ja pesu korrashoiu (80%) ning igapäevase söögitegemise (70%) eest naised. Peaaegu kahes kolmandikus peredes vastutavad nai-

Enamikus Eesti peredes vastutavad naised igapäevaste ja rutiinsete kodutööde eest.

Koduste kohustuste võrdväärne jaotamine toetab naiste osalemist avalikus ja tööelus ning tugevdab meeste lähisuhteid.

sed ka kooli ja lasteaiaga seotud asjaajamise, nõudepesu, tubade koristamise ja iluaia korrahoidmise eest. Pooltes peredes vastutavad naised igapäevase poeskäimise eest. Selgus, et Eesti peredes on sagedamini naiste ülesandeks ka pere rahaasjade korraldamine, mida võiks stereotüüpselt pidada pigem meeste kohustuseks. Nn meestetöödeks saab 2009. a SVM-i tulemuste alusel lugeda eelkõige kodused remonditööd (79%) ja auto sõidukorras hoidmise (65%). Need tööd on teisalt sellised, millele ei kulu kõikides peredes iga päev aega ning mida ostetakse sageli teenusena sisse.

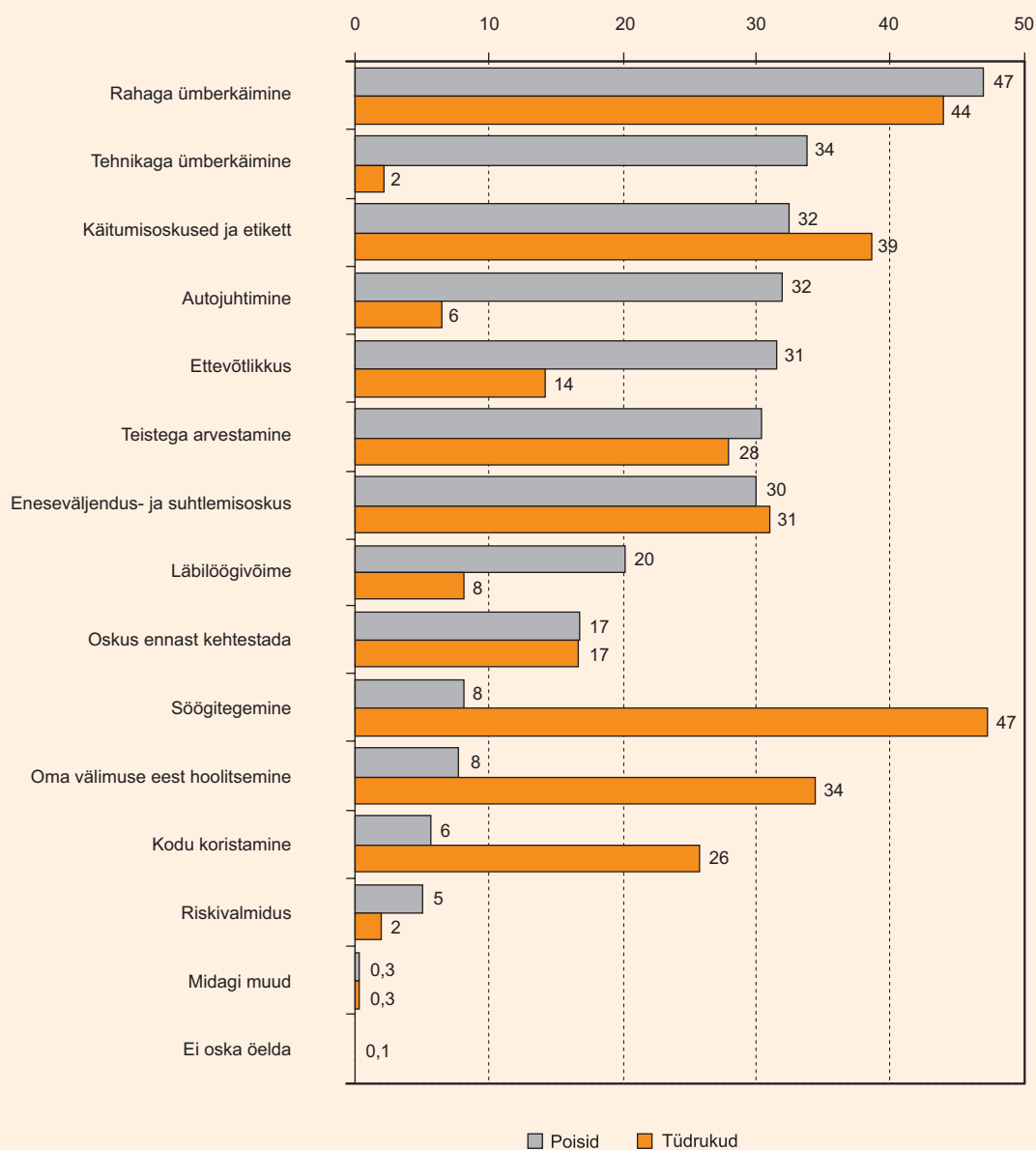
Kodutööde võrdväärset jaotust kohtas keskmisest enam kõrgema haridusega inimeste peredes, kus naine ja mees vastutavad sagedamini koos nii rahaasjade, igapäevaostude, söögitegemise kui ka auto sõidukorras hoidmise eest. Mitme-eesti peredes (liigitus koduse suhtluskeele alusel) oli rahaasjade korraldamine sagedamini naiste töö. Mitme-eesti rahvustest peredes oli võrreldes eesti peredega nõudepesu ja tubade koristamine sagedamini nn meestetöö (mõlema puhul 19% vs. 10%). Viimase 10–20 aasta jooksul on Euroopa soolise võrdõiguslikkuse poliitika hakanud pöörama tähelepanu kodutööde ja laste eest hoolitsemisega seotud tegevuste jaotusele naiste ja meeste vahel. On leitud, et pingutused, mis püüavad tagada naiste ja meeste võrdväärset avalikus elus, ei ole andnud soovitud tulemusi ning selle põhjuseks on ebavõrdne tööjaotus pereelus. Seega on kodutööde jaotuses naiste ja meeste vahel hakatud nägema üht olulist tegurit naiste ja meeste võrdõiguslikkuse saavutamiseks avalikus elus. Eesti puhul tuleb aga kindlasti välja tuua ka asjaolu, et suurem osalemine pereelus tugevdab meeste lähisuhteid, vähendab nende riskikäitumist ja tugevdab nende vaimset heaolu. Järelikult on soolise võrdõiguslikkuse ning töö- ja pereelu ühitamise poliitika üheks edasiseks suureks ülesandeks see, mil moel mõjutada kodutööde ja lastega tegelemise ühtlasemat jagunemist naiste ja meeste vahel.

5. Laste kasvatamine

Naiste ja meeste rolle nii töö- kui ka pereelus mõjutavad suuresti hoiakud ja väärtushinnangud, mille nad on lapseas kaasa saanud. Soolise võrdõiguslikkuse edendamise seisukohast on tähtis, milliseid oskusi ja omadusi laste – nii tüdrukute kui ka poiste – kasvatamise juures oluliseks peetakse. On ju loomulik eeldus, et lastele soovitakse õpetada seda, mida neil oletatavasti vastavas ühiskonnas toimimiseks tarvis läheb. Arusaamad vajalikest oskustest ja omadustest näitavad ühtlasi seda, kas kasvatus toetab soostereotüüpide lagunemist või hoopis taastootmist. Seega võib inimeste praeguste hoiakute alusel laste kasvatamise suhtes oletada, kas need toetavad võrdväärsete rollide tekkimist tulevikus.

Nii 2009. kui ka 2005. aasta soolise võrdõiguslikkuse monitooringus uuriti, mida peetakse tüdrukute ja poiste arendamisel tähtsaks (joonis 12). Vastajatel paluti valida 13 oskuse ja omaduse seast välja kolm kõige tähtsamat nii tüdrukute kui ka poiste jaoks. Kõige vajalikumaks peetavad oskused on mõlemal korral jäänud peaaegu muutumatuks, vahetunud on üksnes nende järjestus. 2009. aasta SVM-is nimetati tüdrukute puhul kõige sagedamini söögitegemisoskust, seejärel rahaga ringikäimist, käitumisoskusi ja etiketti ning oma välimuse eest hoolitsemist. Poiste jaoks peeti kõige olulisemaks raha ja tehnikaga ümberkäimist ning seejärel võrdselt nii käitumisoskusi kui ka autojuhtimist. Samuti peeti poiste puhul tähtsaks ettevõtlikkust. Tähelepanu tuleb juhtida asjaolule, et ootused tüdrukutele ja poistele vajalike oskuste ja omaduste suhtes erinevad märkimisväärselt. Samuti saab tõsta esile, et tüdrukute kasvatamisel pidasid naistega võrreldes just mehed sagedamini tähtsaks selliste tavapäraste nn koduperenaiseannete arendamist nagu kodu koristamine (mehed 29% vs. naised 23%) ja söögitegemine (mehed 53% vs. naised 42%), kuid ka oma välimuse eest hoolitsemine (mehed 40% vs. naised 30%). Rahvuste vahel ilmnid märkimisväärsed erinevused lastele vajalikuks peetavate oskuste puhul. Mitme-eesti rahvustest naised ja mehed toetasid märga-

Joonis 11. Oskused ja omadused, mille arendamisele peaks tüdrukute ja poiste kasvatamisel erilist tähelepanu pöörama, kolm vastust (% , N = 1517)

Allikad: Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009 ja Soome võrdõiguslikkuse baromeeter 2008

tavalt enam lastes stereotüüpsete oskuste ja omaduste arendamist.¹²

jaoks on oluline tunda rahaga ümberkäimise alustõdesid.

Nii tüdrukute kui ka poiste puhul oli rahaga ümberkäimine 2005. aastal tähtsuset kolmandal kohal, ent 2009. aastaks oli see kerkinud poiste puhul esimesele ja tüdrukute puhul teisele kohale. Võib oletada, et majanduskriis on mõjutanud inimeste hoiakuid, näidates, et kõigi – nii naiste kui ka meeste –

Laias laastus võib siiski tõdeda, et laste kasvatamisel on meil soodus pinnas traditsiooniliste soostereotüüpide taastootmiseks. Poisse suunatakse pigem eneseteostusele avalikus sfääris ja nn mehelikel aladel: nad tegelegu autode ja tehnikaga. Tüdrukute orientatsioon peaks aga olema eelkõige kodu: nende jaoks

¹² Näiteks toetas poistele autojuhtimisoskuste õpetamist 45% mitte-eesti rahvusest mehi ja 32% eesti mehi, 38% mitte-eesti naisi ja 24% eesti naisi. Tüdrukutele söögitagemisoskuste õpetamist toetas aga vastavalt 62% mitte-eesti mehi ja 50% eesti mehi ning 48% mitte-eesti naisi ja 29% eesti naisi.

Ligi pooled naised ja peaaegu neljandik mehi kardavad õhtuti ja öösiti üksi väljas liikuda.

Seksuaalse ahistamisega on kokku puutunud peaaegu ühepalju naisi ja mehi.

on oluline söögitegemine ning viisakas ja ilus olemine. Raha on vaja nii autode kui ka söögitegemise jaoks, järelikult peaksid nii tüdrukud kui ka poisid oskama tulevikus rahaga ümber käia. Samuti läheb käitumisoskusi ja etiketi tundmist ehk n-ö head kasvatust ilmselt mõlematel vaja nii pereringis kui ka väljaspool kodu hakkama saamiseks. Nii tüdrukute kui ka poiste puhul märgiti keskmiselt olulistena ja võrdselt ära teistega arvestamise ja eneseväljendusoskused – see on lootustandev märk. Kuid üldiselt ei kajasta tüdrukute ja poiste kasvatamisel tähtsaks peetav erilist muutust võrdväärsemate soorollide kasuks. Paistab, et isegi juhul, kui kaalukas osa Eesti inimesi näeb soolist võrdõiguslikkust ühiskonnas üha enam üldise hüvena, ei ole see hoiak kuigivõrd jõudnud praktikasse või igapäevaelu puudutavate hoiakuteni, nagu näiteks laste kasvatamine. Kui laste kasvatamisel lähtutakse stereotüüpsetest soorollidest, on seega tulevikus raske muuta naiste ja meeste käitumist tööturul ja pereelus võrdväärsemaks.

6. Turvalisus

Igal inimesel peab olema õigus oma puutumusele ning võimalusele elada vabana vägivallast ja vägivallakartusest. Turvalisuse ja vägivalla teema peegeldab sarnaselt teiste ühiskonnaelu valdkondadega ühiskonnas levinud soolisi võimusuhteid ja soostereotüüpe. Kui mehed kogevad vägivalda peamiselt avalikes kohtades ja kurjategijaks on valdavalt võõras inimene, siis naisi väärkoheldakse enamasti pereringis ning vägivallatsejaks on naise elukaaslane või partner (Sotsiaalministeerium, gender.sm.ee). Viimastel andmetel (vt turvalisuse uuringu tulemusi Statistikaameti andmebaasist) on Eestis paarisuhte vägivallaga elu jooksul kokku puutunud küll üsna samaväärselt naisi ja mehi, kuid nende kogemused on siiski erinevad: vägivalla tagajärjed on naiste jaoks märgatavalt raskemad. Seega on igal juhul nii politsei, ohvriabi kui ka teiste teenuste kavandamisel ja rakendamisel vaja arvestada naiste ja meeste erine-

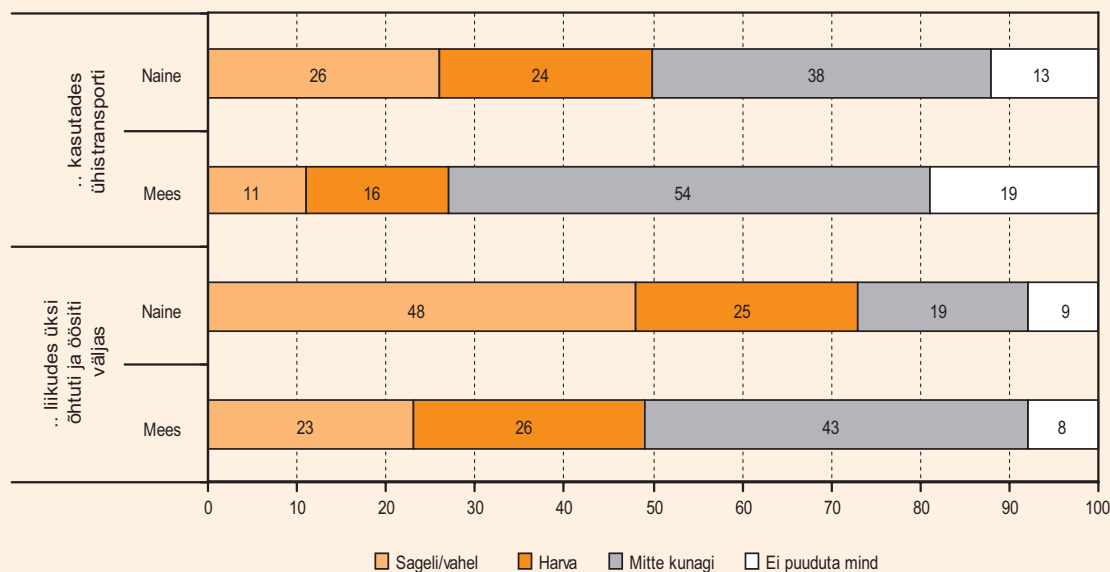
vaid vägivallakogemusi ja -tunnetust. Järjekorralt käsitletakse turvalisuse ja vägivallaga seonduvaid teemasid, mille läbivateks märksõnadeks on sooline vägivald (sh prostitutsioon) ning naiste ja meeste erinev turvalisustunnetus.

Turvalisuse mõiste seostub tavaliselt kokku puutega vägivalla ja kuritegevusega. SVM 2009-ga uuriti, kas ja kuivõrd inimesed ise kardavad erinevates elusituatsioonides vägivalla ohvriks langeda. Selgus, et ei naised ega ka mehed ei karda üldjuhul sattuda töö- või kodus vägivalla ohvriks. Küll aga peljatakse ja ollakse ettevaatlikud avalikus ruumis nii õhtuti väljas liikudes kui ka ühistransporti kasutades. Tuleb märkida, et naised olid seejuures meestest märgatavalt kartlikumad ja ettevaatlikumad: ligi pooled naised ja peaaegu neljandik mehi pelgasid sageli või vahetevahel õhtuti või öösiti väljas liikuda. Kui ühistranspordi kasutades oli alati või sageli ettevaatlik iga kümnes mees, siis naistest iga neljas. Siit tekib probleem, miks tajutakse avalikku ruumi, mis peaks olema turvaline kõikide kodanike jaoks, sedavõrd ebaturvaliselt. Küsimusele, kas tegemist on objektiivsete põhjustega või soorollidest ja stereotüüpidest tingitud tunnetega, jääb siinkohal vastamata.

Seksuaalset ahistamist peetakse argiteadvuses enamasti tööellu kuuluvaks nähtuseks ning selle all mõistetakse sageli kõrgemal positsioonil oleva mehe ebameeldivat seksuaalset tähelepanu naisalluva vastu. SVM 2009 tulemused näitavad, et kuigi seksuaalset ahistamist on mingil moel kogunud veerand Eesti inimesi, on sellega üsna sarnasel määral kokku puutunud nii naised kui ka mehed. Viimase aasta jooksul on näiteks peaaegu iga viies naine ja iga seitsmes mees pidanud taluma vastassugupoole esindajat rääkimas kahemõttelisi anekdoote või nilbusi, mis olid talle ebameeldivad. Soovimatute ettepanekute või vihjetega seksuaalvahekorda astumise kohta on kokku puutunud 9% naisi ja 7% mehi. Naised kogesid meestega võrreldes enam häirivaid märkusi oma figuuri või seksuaalsuse kohta ning olid samuti saanud rohkem kahemõttelisi sõnumeid, e-kirju ja

Seksiostja karistamist toetab kolmandik naisi ja viiendik mehi.

Joonis 12. Hinnangud isiklikule turvatundele (% , N = 1517) Kas te kardate vägivalda ohvriks langemist või olete selle pärast ettevaatlik?

Allikas: Soolise võrdõiguslikkuse monitoriing 2009

kommentaare. Võrreldes 2005. aastaga on 6 protsendipunkti võrra suurenenud naiste arv, kes on küsitlusele eelnenu aastajooksul saanud vastassugupoole esindajalt kahemõttelisi sõnumeid, e-kirju või kommentaare. Üks põhjus võib siin olla selliste meediumide nagu mobiiliteenused ja internetivõimalused aktiivsem kasutamine suhtluseks.

6.1. Prostitutsioon ja meetmed selle vähendamiseks

Seksi ostmine on üks soolise vägivalda liike: see on sageli seotud majandusliku ebavõrdsuse, psüühilise haavatavuse ning füüsilise, seksuaalse ja psühholoogilise vägivaldaga. Prostitutsioon on soospetsiifiline nähtus. Naised on eelkõige prostitutsiooni kaasatud¹³ ning mehed jällegi kliendid. Leidub küll erandeid, kuid need kinnitavad siiski üldist suundumust. Tuleb tõdeda, et üldiselt on Eesti inimeste hoiakud seksi ostmise suhtes tolerantsemad. Enamus eestimaalasi suhtub sellesse, et on inimesi, kes ostavad prostitutsiooni kaasatutelt seksi, neutraalselt. Kõige tolerantsemad on mitte-eesti mehed ning

kõige vähem pooldavad seksi ostmist eesti ja mitte-eesti rahvustest naised. Samuti ollakse üsna neutraalsed selles suhtes, kas ostjaks on mees või naine. Üle poole (58%) vastanuid aktsepteeris seksi ostmist naiste puhul, ent meeste suhtes ollakse veelgi tolerantsemad (67%). Mehed aktsepteerivad naistest enam seksi ostmist, seda nii nais- kui ka meesklientide puhul.

Prostitutsiooni suhtutakse eri maades riiklikul tasandil väga erinevalt. Euroopas on riike, kus prostitutsioon on seaduslik ja reguleeritud (nt Saksamaa, Holland) ning seda peetakse äritegevuseks. Paljudes teistes riikides (sh Eestis) soovitakse prostitutsiooni piirata ning selleks on kasutusel erinevad meetmed (vahel ka samaaegselt). Tavaline viis on karistada prostitutsiooni vahendajat, selline korraldus kehtib ka Eestis. Teine võimalus on karistada prostitutsiooniga tegelevat isikut. Need meetmed keskenduvad seksiäri pakkumispoole takistamisele. Üksikud riigid on aga asunud tegelema prostitutsiooniäri nõudluspoolega ehk karistama on hakatud ka seksi ostjaid, ilma kellela see süsteem ei püsiks (Luht 2010).

Prostitutsiooni piiramise meetmetest toetatakse Eestis kõige enam prostitutsiooni

¹³ Prostitutsiooni kaasatu on isik, kes saab korrapäraselt või aeg-ajalt teise isiku seksuaalsete vajaduste rahuldamise eest tasuks raha või kaup, hoolimata sellest, kas ta teadlikult määratleb oma sellise tegevuse sissetulekuallikana või mitte.

kaasatud isiku ja sutenööri karistamist, kusjuures naised ja mehed on selles küsimuses pigem sarnasel arvamusel. Peaaegu kolm neljandikku vastajaid arvab, et karistama peaks vahendajat, peaaegu kaks kolmandikku aga, et prostitutsiooni kaasatuid. Kõige nooremad vastajad (15–19-aastased) on selle meetme suhtes teistest kriitilisemad. Seksiostja karistamise meetmele ei ole Eesti elanike toetus väga suur, ent ka mitte marginaalne: viiendik mehi ja kolmandik naisi usub, et seksioستjaid peaks karistama.

Kokkuvõte

Soolist ebavõrdsust kui sotsiaalset probleemi ei tajuta Eesti ühiskonnas väga teravalt ning eestimaalaste teadlikkus soolisest võrdõiguslikkusest on märgatavalt väiksem kui Soomes. Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse ning ebavõrdsuse teadlikkuse puhul on Eestis arenguruumi piisavalt. Oluline on märkida, et naised tajuvad soolist ebavõrdsust meestest enam ning toetavad samas ka soolist võrdõiguslikkust. Näiteks tajusid naised enam meeste positsiooni paremust ühiskonnas ning pooldasid sagedamini meeste tulemist nn traditsioonilistesse naiste valdkondadesse: laste eest hoolitsema, tööle sotsiaalse ja tervishoiusfääri. Ent mõnevõrra tekitab muret asjaolu, et teadlikkus naiste ja meeste ebavõrdsusest ühiskonnas jääb maha mitte-eesti rahvastest ning samuti nooremate inimeste seas, kus mitmes küsimuses toetavad hoiakud tugevasti traditsioonilisi soorolle.

Tööelus tajutakse naiste ja meeste ebavõrdsust üsna sama palju kui ühiskonnas laiemalt. Naised on ebavõrdsuse tunnetamise puhul jällegi tundlikumad ning nad on ka sooliselt ebavõrdset kohtlemist kogunud meestest enam. Siiski kogetakse tööelus ebavõrdset kohtlemist Eestis tunduvalt harvem kui Soomes, mis on selgitatav Soome elanike suurema teadlikkusega sellest teemast. Naised toetavad enam ka naiste asumist tippjuhipositsioonile. Selgus, et inimese kogemused tööelus oma ülemusega mõjutavad tema hoiakut naisjuhtide suhtes.

Töö- ja pereelu ühitamise valdkonnas tajusid vastajad, et nende töökohtades aktsepteeritakse kõige enam lapsehoolduspuhkusele jäämist nii vanemahüvitise perioodiks kui ka kauemaks ning haige lapse põetamiseks hoolduslehe võtmist. Need on levinud ja seadustatud meetmed, mida kasutavad valdavalt naised. Isade võimalusi tööd ja pereelu ühitada nähti märgatavalt viletsamana ning nii naiste kui ka meeste puhul tajusid vastajad tööandjate suhtumist paindlikesse töövormidesse tõrjuvana.

Naiste majandusliku iseseisvuse olulisust toetab enamik eestimaalasi. Majanduslik sõltuvus oleneb inimese elutsüklist. Noorelt, õpingute ajal, on neiud ja noormehed võrdselt sõltuvad. Pere loomise ja laste saamise järel muutuvad aga naised oma partnerist majanduslikult sõltuvaks: nii juhtub ligi poolte alaealiste laste emadega. Vanemas eas on naised pigem majanduslikult sõltumatud. Majanduslik sõltumatus on siiski oluline nii naiste kui ka meeste jaoks, millest annab tunnistust see, et inimesed eelistaksid jätkata töötamist isegi juhul, kui partner teeniks pere äraelamiseks piisavalt.

Laste kasvatamise suhtes valitsevad hoiakud pigem kinnitavad ja taastoodavad stereotüüpe kui lammutavad neid. Poiste jaoks peetakse oluliseks avaliku eluga seotud oskusi ning tüdrukute jaoks pigem traditsioonilisi naiselikke oskusi ja omadusi.

Turvalisust tajuvad naised ja mehed ühelt poolt sarnaselt, näiteks mõlemad rühmad kardavad vägivalda ja on ettevaatlikud eelkõige avalikus ruumis, mitte kodus või töökohal. Samas peavad naised ühistransporti ja tänavaid tunduvalt ebaturvalisemaks kui mehed.

Prostitutsioon on Eestis üsna aktsepteeritud nähtus. Selle vähendamise meetmetest pooldatakse pigem prostitutsiooni kaasatute ja sutenöörade kui seksioستjate karistamist. Naised toetavad prostitutsiooni vähem ning pooldavad seksioستjate karistamist meestest enam.

Praegune olukord, kus ebavõrdsust ei tajuta olulise murena, ei tähenda kindlasti seda, et naiste ja meeste ebavõrdsus ei oleks meie ühiskonnas reaalne probleem. Vastupidi: naiste ja meeste ebavõrdsus on seotud paljude tähtsate sotsiaalsete probleemidega, millel on omakorda tõsised ja kallid tagajärjed kogu ühiskonnale. Asjaolu, et naiste ja meeste ebavõrdsus on varjatud ja teadvustamata, võimaldab sellel veelgi süveneda, sest sekumiseks ei nähta ei vajadust ega ka põhjust.

Senised teadlikkuse kasvatamise meetmed on avaldanud positiivset mõju ning teatav suundumus suuremale teadlikkusele Eesti ühiskonnas on märgatav. Näiteks on märkimisväärselt vähenenud nende vastajate osakaal, kellel ei ole võrdõiguslikkuse küsimustes oma arvamust. Teatud küsimustes on hoiakud muutunud mõnevõrra võrdõiguslikkust toetavamaks või ebavõrdsust märka-

vamaks (nt naised poliitikas, isade roll pereelus). Avalikud arutelud soolise palgalõhe, isade rolli, üksikvanemluse ja perevägivalda teemadel on mõnevõrra elavnenud. See on rõõmustav. Küll aga jääb küsimuseks, kas nii aeglane areng on soovitatav.

Hoiakud ei ole üksüheselt seotud inimeste käitumisega ning nende muutmine mõjutab käitumist ainult teatud määral. Seega mõjutavad poliitikat, mis keskenduvad eelkõige õiguste kaitsmisele (nt seadused) ja teadlikkuse suurendamisele, inimeste käitumist üksnes piiratud määral. Sestap võib küsida, kas oleks tarvis tõhustada ühiskonna harimist soolise ebavõrdsuse ja võrdõiguslikkuse teemadel nn pehmete meetmetega või tuleks astuda samm edasi ning võtta kasutusele meetmed, mis mõjutavad otseselt inimeste käitumist (nt kvoodid, seksioistu keelustamine, vanemahüvitise hulka kuuluvad nn issikuud).

Poliitikasoovitused

- Suurendada teadlikkust, julgustada avalikke arutelusid ning uurimuste tegemist soolise võrdõiguslikkuse puudumise ja ebavõrdsuse tagajärgede kohta kogu ühiskonnale.
- Arendada senisest enam teadlikkuse suurendamise tegevusi, mis on suunatud vene keelt kõnelevatele elanikele, kes on soolisest ebavõrdsusest vähem teadlikud ja kelle hoiakud toetavad soostereotüüpide kehtimist.
- Arendada lastele ja noortele suunatud teadlikkuse suurendamise tegevusi ning pöörata sealjuures erilist tähelepanu noormeestele. Tegemist on rühmaga, kelle hoiakud on teatud küsimustes keskmisest konservatiivsemad.
- Soodustada naiste jõudmist juhtivatele ja tippjuhtide positsioonidele, et vähendada tööturu vertikaalset segregatsiooni.
- Arendada hariduses ja kasvatuses soostereotüüpide taastootmise vähendamise meetmeid.
- Edendada paindlike töövormide laialdasemat kasutamist, mis omakorda soodustaks lastevanemate töö- ja pereelu ühitamist ning leevendaks naiste topeltkoormat.
- Suurendada meeste rolli pereelus, julgustades neid senisest aktiivsemalt osalema kodutööde tegemises ja laste eest hoolitsemises.
- Selgitada välja ja analüüsida tegureid, mis mõjutavad inimeste subjektiivset turvatunnet avalikus ruumis.
- Arendada edasi avalikku arutelu prostitutsiooni olemuse ja selle piiramise meetmete üle.

Kirjandus

- Anspal, S., Rõõm, T. (2010, ilmumas). *Sooline palgalõhe Eestis: empiiriline analüüs. Uuringuraport*. Tallinn: PRAXIS/Centar/Sotsiaalministeerium.
- Berger, P., Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books.
- Einhorn, B. (1993). *Cinderella Goes to Market: Citizenship, Gender, and Women's Movements in East Central Europe*. London: Verso.
- Eurobaromeeter. (2010). Sooline võrdõiguslikkus EL-is aastal 2009: Eurobarometer 72.2 Eesti tulemused. ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_326_fact_ee_ee.pdf, (31.05.2010).
- Euroopa Komisjon. (2010). *Report on Equality Between Women and Men 2010*. Luxembourg: Euroopa Komisjon.
- Hochchild, A., Machung, A. (1989). *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*. New York: Viking Penguin.
- Järviste, L. (2010, ilmumas). Kas Eestis on levinud võrdõiguslikkust toetavad hoiakud? Teoses R. Marling, L. Järviste, K. Sander (toim) *Teel tasakaalustatud ühiskonda II*, Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Kaha, K (2009), Probleemidest ja tõekspidamistest. Teoses Hansson, L (toim) /Töö, kodu ja vaba aeg: argielu Eestis aastatel 1985-2008,/ Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Kimmel, M. (2004). Introduction. *The Gendered Society Reader*. Oxford: Oxford University Press, 1–6.
- Koobak, R. (2008). Interseksionaalsusest ehk lugusid feministliku mõtte rändamisest. *Ariadne Lõng* 1/2.
- Luht, K. (2010, ilmumas). Inimkaubandus ja prostitutsioon – soolise ebavõrdsuse silmatorkavad ilmingud. Teoses R. Marling, L. Järviste, K. Sander (toim) *Teel tasakaalustatud ühiskonda II*, Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Maailma majandusfoorum. (2009). *The Global Gender Gap Report 2009*. <http://www.weforum.org/en/Communities/Women%20Leaders%20and%20Gender%20Parity/GenderGapNetwork/index.htm>, (27.04.2010).
- Nieminen, T. (2009). *Gender Equality Barometer 2008*. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health.
- Plantega, J., Remery, C. (2009). *The provision of childcare services. A comparative review of 30 European countries*. Luxembourg: Euroopa Komisjon.
- Randoja, M. (2008). Põlis- ja immigrantrahvastiku tööelu kvaliteet. Teoses *Immigrantrahvastik Eestis. 2009. Immigrant Population in Estonia*, Tallinn: Statistikaamet, 100–111.
- Sepper, M.-L., Albi, K. (2010, ilmumas). Mitmene diskrimineerimine – mõistest õigusliku raamistikuga ja õiguskaitsevahenditeni. Teoses R. Marling, L. Järviste, K. Sander (toim) *Teel tasakaalustatud ühiskonda II*, Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Statistikaameti avalik andmebaas, erinevad näitajad. www.stat.ee.
- Vainu, V., Järviste, L., Biin, H. (2010). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. *Uuringuraport. Sotsiaalministeeriumi toimetised*, 1, Tallinn: Sotsiaalministeerium.

Varem ilmunud toimetised:

- 2/2010 Töötervishoiu ja tööohutuse seadusega tööandjale kaasnevad probleemid. – Poliitikaanalüüs.
- 1/2010 Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. – Uuringuraport.
- 5/2009 Vigastused Eestis. – Teemaleht.
- 4/2009 Ühe vanemaga pered: probleemid, vajadused ja poliitikameetmed. – Poliitikaanalüüs.
- 3/2009 Töövaldkonna areng 2008. – Trendide kogumik.
- 2/2009 Mittetavapärase töökorraldus Eesti ettevõtetes. – Poliitikaanalüüs.
- 1/2009 Eesti rahvastiku tervisekaotus. – Teemaleht.
- 7/2008 Mitte-eestlastele suunatud tööturuprojektide tulemused. – Poliitikaanalüüs.
- 6/2008 Isadust toetavad poliitikameetmed Eestis ja Euroopas. – Poliitikaanalüüs.
- 5/2008 Töövaldkonna areng 2007. – Trendide kogumik.
- 4/2008 Abielu ja vaba kooselu: trendid, regulatsioonid ja hoiakud. – Poliitikaanalüüs.
- 3/2008 Eesti Euroopa võrdlustes. – Artiklite kogumik.
- 2/2008 Sotsiaalvaldkonna arengud 2000–2006. – Trendide kogumik.
- 1/2008 GLBT-inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis. – Poliitikaanalüüs.
- 9/2007 Isad ja lapsehoolduspuhkus Eestis. – Poliitikaanalüüs.
- 8/2007 Eesti tööealise elanikkonna väljarände eelistused. – Poliitikaanalüüs.
- 7/2007 Lasterikaste perede toimetulek ja vajadused. – Poliitikaanalüüs.
- 6/2007 Mitteaktiivne rahvastik kui potentsiaalne tööjõuallikas. – Teemaleht.
- 5/2007 Prostitutsiooni varjatud pool: räägivad seksi ostjad. – Uuringuraport.
- 4/2007 Töölepingu seaduse halduskoormus. – Poliitikaanalüüs.
- 3/2007 Eesti teismeliste vägivaldatõlgendused. – Uuringuraport.
- 2/2007 Mees sotsiaaluuringu subjektina. – Artiklite kogumik.
- 1/2007 Puuetega inimeste toimetulek ja vajadused. – Poliitikaanalüüs.
- 8/2006 Vaesus ja selle mõõtmine. Vaesuse suundumused Eestis. – Poliitikaanalüüs.

- 7/2006 Tööturu riskirühmad: vanglast vabanenud töötud. – Teemaleht.
- 6/2006 Tööturu riskirühmad: vanemaealised töötud. – Teemaleht.
- 5/2006 Tööturu riskirühmad: noored töötud. – Teemaleht.
- 4/2006 Tööturu riskirühmad: puudega töötud. – Teemaleht.
- 3/2006 Tööturu riskirühmad: mitte-eestlased. – Teemaleht.
- 2/2006 Tööturu riskirühmad: pikaajaliselt töötud. – Teemaleht.
- 1/2006 Sooline ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis. – Poliitikaanalüüs.

Kõik ilmunud toimetised on Sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee > Väljaanded > Toimetised.

Fakte uuringust

- 47% eestimaalasi arvab, et meeste positsioon ühiskonnas on parem, ning 41% leiab, et naised ja mehed on ühiskonnas võrdväärsed.
- Meeste suuremat osalust lastega tegelemises toetab valdav osa (83%) eestimaalasi.
- Tööl käivad isad pooldavad emadest mõnevõrra vähem väidet, et mehed peaksid osalema laste hoidmises senisest rohkem.
- Alla poole Eesti meeste, kuid üle kahe kolmandiku Soome mehi arvab, et sotsiaal- ja tervishoiutöötajate hulgas peaks olema enam mehi.
- Töö- ja pereelu ühitamise puhul on lapsevanemate jaoks kõige raskem töötada osaajaga ning teha kaugtööd.
- Põhiosas Eesti peredes vastutavad rõivaste ja pesu korrashoiu (80%) ning igapäevase söögitegemise (70%) eest naised.
- Enam kui iga teine alaealise lapse ema sõltub majanduslikult oma partnerist.
- Seksistija karistamist toetab kolmandik naisi ja viiendik mehi.

Poliitikaanalüüs on Sotsiaalministeeriumi eelretsenseeritav toimetiste sari, mille eesmärk on esitada ülevaateid sotsiaal-, töö- ja tervise poliitikaga seonduvatest analüüsides ning aidata sellega kaasa teadmistepõhise poliitika kujundamisele.

Trükise väljaandmist toetab Euroopa Liit ESF-i programmist „Soolise võrdõiguslikkuse edendamise 2008–2010”

Lisateave:
Sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond
Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium
Gonsiori 29, Tallinn 15027
info@sm.ee
Trükitud looduslike värvidega taaskasutatud paberile

Küljendus: AS Ecoprint
ISSN 1736-390X (online)
ISSN 1736-3896 (trükis)
ISSN 1736-8472 (CD)
ISSN-L 1736-3896
Autoriõigus: Sotsiaalministeerium, 2010